

EGYETEMES JOGTÖRTÉNET

OLÁH FERENC*

A REFORMATORYÉS EURÓPAI HATÁSA

ÁLTALÁNOS BEVEZETŐ

A büntetőjog terén a XIX. században, főleg az Egyesült Államokból kiindulva jelentős változások történtek. A büntetés-végrehajtás jelentős átalakuláson esett át. A szabadságvesztő büntetések letöltésére különböző típusú börtön-rendszereket hoztak létre. Ezek a következők:

1) az Auburn-i hallgató-rendszer,¹ amelyben a fegyencek éjszaka magánzárkába kerültek, nappal hallgatási kényszer mellett közös munkatermekben dolgoztak.² 2) a Pennsylvania-i (magány) rendszer,³ amelyben az elítéltek büntetésük egész időtartama alatt magánzárkában voltak elhelyezve. 1829-ben alapították meg az első ilyen intézetet Eastern Penitentiary néven (Philadelphia, Pennsylvania állam). A rabok teljes elkülönítését, már nem alkalmazzák a XX. századra. A túlsúfoltság miatt gyakori, hogy egy zárkában több elítélt van elhelyezve. Ennek belgiumi változatában az elkülönítés oldottabb, volt „látogató”: börtönigazgató, intézeti tanító, lelkész. 3) A genfi osztályzási rendszerben az elítéltek nappal rendszerint közösen dolgoztak. A büntetés-végrehajtási intézményben tanúsított magviseletük alapján az elítélteket osztályokba sorolták, ahol a magasabb osztályokba soroltak egyre több kedvezményt élveztek.⁴ 4) A müncheni-rendszer alapján az elítélteket ugyancsak osztályozták. Obermaier⁵ (müncheni fegyintézeti igazgató) a fegyőrök számának csökkentését szerette volna elérni. Szerinte ugyanis, a rabok bizonyos szintig maguk is képesek a fegyelem fenntartására. Ennek megvalósításához egy speciális „feljelentési rendszert” vezetett be. 5) Machonocie-rendszer (jegyrendszer), amelyben a fegyenceknek arra kellett törekedniük, hogy minél több jegyet szerezzenek meg meghatározott időegységek alatt. Mivel, aki kimagaslóan teljesített az akár saját rabságának idejét is csökkenthette ezáltal.⁶ 6) Jelentős az angol-rendszer⁷ is, ahol az elítélt 3 fokozat teljesítésével nyerte el a szabadságát: magánelzárás-közös fogságfeltételes szabadlábra helyezés. 7) Az ír fokozatos-rendszerben,⁸ amelyet Sir Walter Crofton nevéhez köt az utókor, négy fokozat vezetett el a szabadsághoz (magánelzárás – közös fogság – közvetítő intézet – feltételes szabadlábra helyezés).

* A szerző az ELTE Állam- és Jogtudományi Kar IV. évfolyamos hallgatója. A dolgozat konzulense: Rácz Lajos tanszékvezető, egyetemi docens.

Új elméletek születtek, melyek szerint a büntetés elsődleges célja, nem feltétlenül a megtorlás, hanem a nevelés. Az Amerikai Egyesült Államokban új intézmények látták napvilágot: 1. a határozatlan tartamú elítélés, 2. a *reformatory*, 3. a próbára bocsátás, 4. és a fiatakorúak bírósága. A dolgozatom címéből következően az alábbiakban az első két intézménnyel és azok európai fogadtatásával foglalkozom.

A HATÁROZATLAN TARTAMÚ ELITÉLÉS

A határozatlan tartamú elítélés nagy ellenszenvet váltott ki az európai büntetőjogászok, kriminológusok körében. Ez annak volt köszönhető, hogy az akkori európai büntetés-kiszabási módszerrel homlokegyenest ellenkezett, miszerint a bíró a bűncselekmény elkövetőjének bűnössége és a bűncselekménye súlya arányában a büntetést napra pontosan meghatározza. A klasszikus büntetőjogi iskola tanaiból következően fogalmi képtelenség volt a határozatlanság, mert úgyszólván minden bűncselekménynek megvan a maga pontosan meghatározott büntetése. Ezzel szemben a határozatlan tartamú elítélés lényege, hogy a bűnelkövető szabadulását a bíró nem meghatározott időtartamhoz köti, hanem az elítélt megjavulásához. Maguk az amerikaiak is elismerték, hogy az eszme alapja nem teljesen új, hanem az Európában is igen népszerű Krause-Röder féle javítási elméletből táplálkozott. Fontos megjegyezni, hogy eredeti formájában a határozatlan tartamú elítélést a *reformatory* rendszertől elválaszthatatlan. Mint fentebb már említettem az eszme a javítási elméletből táplálkozik. S mivel tény, hogy a fiatalabb korosztályok fogékonyabbak a tanulásra, az amerikaiak is a „fiatal bűnelkövetőkre” alkalmazták először. A határozatlan tartamú elítélés szószólói kezdetben E. C. Wines és Th. Dwight. A gyakorlati kivitelezője Brockway⁹ volt, aki 1867-ben a Michigan állami Detroitban kipróbálta. Majd az 1870-ben, Cincinnati-ban tartott első nemzeti börtönügyi kongresszuson nagy szerepet vállalt abban, hogy maga a kongresszus is magáévá tegye a határozatlan idejű beutalás elvén alapuló általában a 16-30 éves (általában első büntettes) korosztálynak készülő „javító fogház” gondolatát.

VITAKÉRDÉSEK ÉS A KÉRDÉSEKRE ADOTT VÁLASZOK

A határozatlan tartamú elítélés alkalmazásakor az alábbi két kérdés merült fel a legnagyobb súllyal: Milyen bűnelkövető csoportokra alkalmazható?, továbbá: Büntetesként vagy csak biztonsági rendszabályként lehessen alkalmazni?

Van Hamel az 1889. évi brüsszeli kongresszuson¹⁰ abszolút határozatlan elítélést követelt a javíthatatlan „állapot büntettesekre”,¹¹ vagyon elleni bűncselekmény elkövetőire, koldusokra, csavargókra. Lilienthal az 1890. évi berni kongresszuson¹² kifejtette, hogy az intézmény alkalmazása csak javíthatatlanokra nézve elfogadott. Ugyanezen a kongresszuson Levielle a feltételes elbocsátás engedményével javasolta az állapot büntettesekre nézve. Ezen a kongresszuson fogadták el az intézményt,

mint speciális rendszabályt a javíthatatlan és többszörös visszaeső bűnelkövetőkre nézve.

Az 1891. évi krisztiániai kongresszuson Van Hamel azt javasolta, hogy a javíthatatlan bűnelkövetőre alkalmazandó biztonsági rendszabályt, ne a főtárgyaláson állapítsák meg, hanem egy későbbi időpontban, amikor már kézzelfogható információk állnak rendelkezésre a bűnelkövető jellemével kapcsolatban. Ugyanezen a kongresszuson fejtette ki Uppström nézeteit a kérdéssel kapcsolatban. Szerinte a javíthatatlanokra vonatkozó rendszabályt, egy testületnek kell meghatároznia, amelyben vegyesen vannak bírók és büntetőügyi tisztviselők.

Garofalo¹³ a „*Criterio positio*” és a „*Criminologie*” című munkáiban kifejtette, hogy csak alkalmi felnőtt büntettek, politikai büntettek és fiatalkori bűnelkövetőkre alkalmazható az intézmény. Boies¹⁴ a bűncselekmény súlyától és a cselekmény természetétől tette függővé az alkalmazhatóságot. Kizáró ok például, ha valaki nemi bűncselekményt követett el, mivel az ilyen bűncselekményt elkövetőnél nem feltételezhető a „megjavíthatóság”. W. M. Masten¹⁵ a serdült visszaesők és a 19. életévüket betöltött nem életfogytiglani szabadságvesztésre ítélt első büntettek részére ajánlotta a határozatlan tartamú elítélést.

Az 1893. évi párizsi büntetőügyi kongresszus,¹⁶ azért nagy jelentőségű, mert a határozatlan elítélés problémája itt szerepelt először önálló napirendi pontként. Eddig mindig csak más ügy kapcsán került szóba.

Az 1894. évi antwerpeni kongresszuson ismét külön napirendi pontként szerepel az ügy. Gautier csak speciális intézményekbe való utaláskor ajánlotta, pl. dologházba, iszákosak azilumába, fiatalkorúak nevelőintézeteibe. Prins csak fiatalkorúakra és pathologikus bűnelkövetőkre nézve ajánlotta alkalmazását. Van Hamel közvetítésével a kongresszus, elfogadja azt az elvet: „hogy olyan büntetett felett, kinek idő előtti elbocsátása a társadalomra nézve veszélyt rejtene magában nem egyszerre, bírói ítéletben döntenek, hanem csak már ítélet után, a tettes karakterének és előéletének alapos vizsgálata és azoknak a tapasztalatoknak alapján, melyeket nála a feltételes szabadon bocsátás után tettek, állapítandó meg végérvényesen a végleges elbocsátásának időpontja”.¹⁷ Ferri¹⁸ az intézményt a szokásos büntettek szorította, de munkássága későbbi szakaszában az alkalmiakra is kiterjesztette.

Az 1900. évi brüsszeli Nemzetközi Büntetőügyi Kongresszuson¹⁹ napirendi kérdések voltak a következők voltak: vannak-e a büntetteknek olyan csoportjai, melyekre a határozatlan tartamú ítéletek alkalmazhatóak, és ha igen, hogyan volnának ezek a rendszabályok megvalósíthatóak? Az American Bar Association (ABA) szakvéleménye szerint, sikeres lehet az intézmény, ha a megfelelő szakemberekkel hajtják végre. Ugyanakkor óva intett az ABA attól, hogy minden típusú bűnelkövetőre alkalmazást nyerjen. Saleillaes szakvéleménye, hogy a határozatlan tartamú elítélés összeforrott a *reformatory*-val. Ebből következően csak büntettek meghatározott csoportjára lehet alkalmazni (fiatalkorúakra). A bírónak adott esetben, jogában áll eldönteni, hogy alkalmazza-e vagy sem. A határozatlanság sohasem lehet abszolút, mindig beutalási minimum és maximum idő által korlátozott, amit pedig a törvény szabályoz. A határozatlan tartamú ítélettel büntetés-végrehajtási intézetbe

beutalt elítelt elbocsátásáról az intézet (*reformatory*) igazgatósága dönt. Tehát az arról való döntés nem a bíróság hatáskörébe tartozik. J. de Sanctis indítványának több összetevője volt. Szerinte csak alkalmi büntetésekre alkalmazandó a minimum és maximum korlátjával ellátott határozatlan elítélés. Ítéletet csak megfelelő jogi és pszichológiai vizsgálatok elvégzése és azok eredményeinek kielemezése után lehet hozni. A bírónak az ítéletében, ki kell választani a rendelkezésre álló mind jogi, mind pszichológiai tények alapján a bűnelkövető számára „legmegfelelőbb”²⁰ büntetés-végrehajtási intézetet. Szabadságát az elítelt fokozatosan nyerheti vissza. Thiry véleményében kifejtette, hogy a határozatlan elítélést csak az állami gyámsági jog alapján és a társadalom védelmének szükségessége esetén lehet alkalmazni. Az előbbi esetben beletartoznak a fiatalokú kisebb büntetettek, csavargók, koldusok és erkölcsileg elhanyagoltak, akik esetében a határozatlanság maximuma a teljes korúság elérése. Nézete szerint az utóbbi körbe tartoznak az iszákos, csavargó felnőttek, akikkel szemben a benntarthatóság nem lépheti túl a törvényben megállapított maximumot. A javíthatatlanokra és a közveszélyes elmebetegekre nézve az abszolút határozatlan beutalást tartotta alkalmazandónak. Maus M. referens szerint, viszont a határozatlan tartamú elítélés csak olyan korlátokkal hajtható végre, amivel magát, a javítási elvet veszélyeztetnék. Tulajdonképpen büntetésekre szerinte nem szabad alkalmazni. Magát az intézményt helyettesíteni lehet a feltételes szabadon bocsátással, visszaesőknél pedig a büntetés progresszív meghosszabbítása elegendőnek bizonyul. Közveszélyes elmebetegekkel szemben biztonsági rendszabályként alkalmazandónak tartja, aminek viszont szerinte nincs büntetési tartalma.

A 28. Német Jogászgyűlés²¹ napirendjén voltak a visszaeső, szokásszerű és üzletszerű büntetésekkel kapcsolatos problémák. M. E. Mayer a következő tételket terjesztette a gyűlés elé. A szokásszerű büntetésekre alkalmazott ítéleteknek relatív határozatlannak kell lennie. Tehát a beutalás csak a törvényben megállapított maximumig terjedhet. A büntetés tényleges hosszát egy büntetés-végrehajtási kollégium állapítja meg, a tettes morális és testi állapotának és kinti várható életkörülményeinek tudatában. Aschaffenburg nézete szerint, azokkal a büntetésekkel szemben, akik a bűncselekményeket üzletszerűen, szokásszerűen követnek határozatlan elítélés a helyénvaló. A határozatlan tartamú ítélet végleges időpontját egy kollegiális testület határozza meg. De az elítéltnak joga van bizonyos időközönként ettől a testülettől „megítélést kérni”, hogy megérett-e már a feltételes szabadon bocsátásra. Kahl a gyűlésen azt ajánlotta, hogy a közveszélyes és szokásszerű büntetettek ellen a határozott tartalmú büntetések kiállása után, határozatlan tartalmú biztonsági rendszabályok alkalmazandóak. A feltételes elbocsátásról, amelyről a bűnelkövetők bármikor visszahívhatók, egy vegyes testület döntene, aminek munkájában a szakemberek mellett, független polgárok is részt vehetnek. A jogászgyűlés lényegében Kahl indítványát²² fogadta el.

A határozatlan időre szóló beutalást az európai büntetőjogászok²³ nagy része, csak az 1910. évi washingtoni és az 1925. évi londoni kongresszusokon fogadta el. Holott az Egyesült Államokban az 1870. évi cincinnati kongresszus óta már elfogadott volt.

TOVÁBBI SZAKMAI ÉRVELÉSEK

A szakemberek következőképpen, magyarázzák, hogy ilyen vegyes a határozatlan tartamú elítélés megítélése. Vámbéry szerint az alapvető gondot az okozza, hogy a bűnelkövetőkkel kapcsolatos kriminológiai osztályzások nem egységesek. Pl. Ferri szerint öt büntettes csoport különített el (született, szenvedélyes, szokásos, alkalmi, elmebeteg). Lacassagne hármass felosztást használt: *criminels d'instans, -d'action, -de penseé*. Franz von Liszt különbséget tett, pillanat- és állapot büntettesek között. Vámbéry álláspontja szerint a kriminológia korabeli (XIX. század vége, XX. század eleje) helyzete, még nem tette lehetővé, hogy annak segítségével határozzák meg a határozatlan tartamú ítéletek alkalmazási körét. Szerinte sokkalta helyénvalóbb, ha magából az intézményből indulunk ki. Ellentétben a klasszikus büntető jogászok által hangsúlyozott büntetés megtorlás egységéről, ezen intézmény lényege sokkalta inkább az átalakítás (*reformation*). Az átalakító-nevelést szerinte nem lehet időhöz kötni. Ezért is tartotta Vámbéry összeegyeztethetetlennek a határozott elítélést és a javítást, mint büntetési célt. Mivel abszurdumnak tartja, hogy előre meghatározható, hogy ki mennyi idő alatt „javul” meg. Hasonló véleményen volt a témával kapcsolatban Finkey Ferenc²⁴ és Balogh Jenő²⁵ is.

Balogh Jenő a „*Fiatalkorúak és a büntetőjog*” című munkájában részben személyes tapasztalatokból, részben amerikai példákból kiindulva fejtette ki, hogy a rövid tartamú szabadságvesztő büntetéseknek semmilyen visszatartó erejük sincsen a fiatalkorú bűnözőkre nézve. A fiatal csavargók, tolvajok, akik hozzászoktak a kinti világ zord körülményeihez, nem rettennek meg a fogház légkörétől. Hiszen télen van fűtés, meleg étel, s ráadásul egész nap csak lustálkodhatnak. Bezzeg sokkal nagyobb megrázkódtatásként éli meg a fiatal, ha a bíró javítóiskolába²⁶ utalja, ahol biztosan vár rá általában 2-3-4 évi kemény munkavégzés. Ezen típusú beutalás, sokkal szigorúbb büntetésnek tűnik a fiatalkorú számára, mint az 1-2 napi fogház. Balogh Jenő fontosnak tartotta kiemelni, hogy a pénzbüntetések alkalmazási köréből ki kell venni a fiatal korú büntetteseket, mivel képtelenek a pénz értékét felfogni, mert legtöbbjüknek nincs állandó jövedelme. A koldusok és csavargók eleve képtelenek kifizetni a büntetést, míg a családdal rendelkezők esetében a szülők fizetnék ki. Olyan esetről is volt tudomása, hogy a testi sértést elkövető – saját szülőjét verte meg – fiatal a bíróság főbüntetesként fogházban letöltendő szabadságvesztésre, mellékbüntetesként pénzbüntetésre ítélte. Az esetben az a meghökkentő, hogy mivel a fiatalnak nem volt pénze, a megvert szülővel fizettették ki a bírságot.

Vámbéry munkájában fontosnak tartotta kiemelni, hogyha a határozatlan tartamú elítélést javíthatatlan bűnelkövetőkre alkalmazzák, akkor az intézmény lényege nem a javítás – átalakítás, hanem az ártalmatlanná tétel, minél tovább kivonni a társadalom vérkeringéséből a közveszélyes elkövetőt. A jogtudósok véleményei alapvetően két ellentétes bűnelkövető rétegre ajánlották az intézményt. Egyesek szerint csak a fiatalkorú első büntettesek körére nézve volt ajánlott a határozatlan tartamú elítélés. Mások ezzel szembe ellentétben a visszaeső szokásszerű büntettesekre ajánlották az intézményt. Európában általában a büntetés utáni biztonsági

rendsabályként fogadták el, míg Amerikában büntetés-kiszabási módként. Az amerikaiak a határozatlan tartamú büntetésekben alapvetően a javítás eszméjét látták, ezért is alkalmazták alapvetően fiatalokra. Európában az ártalmatlanná tétel érvényesült jóval hangsúlyosabban.

Sokan kritikaként fogalmazták meg az intézménnyel kapcsolatban, hogy az emberi szabadságjog erősen korlátozódik általa. Mivel szerintük nincs megfelelő biztosíték arra, hogy a rab valaha is kikerül a börtönből. Erre a kritikára az intézmény-pártolók általában azzal válaszoltak, hogy abszolút határozatlan tartamú elítélés az intézmény hazájában, az Egyesült Államokban sem létezik. Mivel ott is meg van határozva a beutalás maximuma, amely általában az adott cselekmény törvényben kiszabott, büntetési tételének maximumával egyezett meg. Más esetben a törvény a legtöbb bűncselekményre általános maximumot adott.

Friedmann Ernő saját indoklásában, – mikor nálunk csak biztonsági rendszabályként engedte meg a határozatlan tartamú elítélést – abból indult ki, hogy Amerikában is csak a relatív határozatlanság ismert. Például: a beutalások minimummal és maximummal voltak ellátva, a bíró dönthetett, hogy alkalmazza-e. Friedmann kifogásként említette az intézménnyel kapcsolatban – amit a legtöbb elemző is felrőtt –, hogy a határozatlan büntetés tartama egy közigazgatási hatóságtól függ, a büntetés-végrehajtási tisztviselőknak óriási hatalmat ad. Maguk az intézmény hívei is elismerték, hogy ez a rendszer gyenge pontja.

Maga Finkey Ferenc az intézmény legnagyobb magyarországi híve is elismerte, hogy hiába a sok „biztonsági intézmény”, pl.: patronázs egyesületek tisztviselői, akik ellenőrzik a rabok „fejlődését” a börtönön belül és kívül; az Egyesült Államokban a *reformatory*knál alkalmazott *parole*-t mindig bizottság²⁷ adta. A legnagyobb rálátása az elítélre mégis az adott büntetés-végrehajtási intézetben dolgozó hivatalnokoknak van. Akik leginkább figyelemmel tudják kísérni a fiatal fejlődését. Tehát a rendszer életképessége szempontjából nagyon fontos, hogy megfelelő emberek kerüljenek kulcspozíciókba.

Vámbéry szerint a személyi szabadság további biztosítéka lehetne, ha a feltételes szabadon bocsátási procedúra egy nyilvános konradiktórius eljárás keretei között a vád és védelem képviselőinek jelenlétében zajlana, továbbá a határozat ellen jogorvoslatnak lenne helye. De ahogy Vámbéry fogalmazott: „A személyes szabadság igazi biztosítéka azonban a határozatlan büntetés végrehajtására hivatott tisztviselői személyzet erkölcsi és értelmi minőségétől függ”.²⁸ Finkey és Vámbéry is azon a nézeten volt, hogy az új feladatok ellátására a régi büntetés-végrehajtási személyzet alkalmatlan. Tehát új végrehajtási apparátusra lesz szükség.

Vámbéry gúnyosan említette a Határozatlan tartamú ítéletekben, hogyha az intézményt büntetésként alkalmazzák az ellenzők, rögtön figyelmeztetnek a közigazgatási önkény veszélyére, ha viszont biztonsági rendszabályként kezelik, e veszélyérzet megszűnik. „Részemről ugyan semmi nehézséget nem látnék abban, ha a t. ellenfeleink által az utófogságot megelőzőleg végrehajtani javasolt megtorló büntetést a határozatlan büntetés minimumaként fogjuk fel, de hogy a határozatlan tar-

tamú utófogság miért erősebb palladiuma az egyéni szabadságnak, mint a határozatlan büntetés, azt véges emberi elmével felfogni nem vagyok képes”.²⁹

Összefoglalóan megállapítható, hogy a határozatlan tartamú elítélésről, mint büntetésről csak az USA-ban beszélhetünk Európában csak, mint biztonsági rendszabályt ismerték.

AZ AMERIKAI GYAKORLAT

A GYERMEKEKKEL ÉS FIATALOKKAL FOGLALKOZÓ INTÉZMÉNYEK

A XIX. században a gyermekvédelemre óriási energiát fordítottak a kultúrállamok. Ennek megfelelően az Egyesült Államokban különböző típusú gyermekeket védő intézmények alakultak ki. Boies például 6 alaptípust különböztetett meg: 1. gyermekmenhelyek; 2. árvaházak; 3. hanyagok iskolái (elhanyagolt, rossz magaviseletű iskolaköteles korú gyermekek intézménye); 4. *industrial school* (bűnelkövetők iskolái)³⁰; 5. gyermekkorházak; 6. az ötféle *asylum* (pl. vakok, siketnémák, gyengeelműek). A „*Correction and prevention*” IV. kötetében olvasható Hasting H. Hart véleménye.³¹ Ő az amerikai javítóiskolákról lefejtette a *reformatory* intézményeket, amit csak a nagyobb súlyú büntetett elkövető 16-30 éves fiatalokra alkalmaztak általában. Hart két csoportra osztotta a javítóiskolákat: 1. bűnelkövető fiatalok részére felállított intézmények (*Institution for delinquent children*), ahová a következő intézmények tartoznak: *Juvenile Reformatory*, (félnyilvános javítóintézetek), bűnelkövető lányok iskolái és a George Junior Republic.); 2. az elhagyott fiatalok részére szolgáló intézetek (*Institution for dependent children*, amelynek két fajtája van, nyilvános és magánintézetek). Nyilvános intézetek: állami iskolák (*state public school*), katonai árvaházak, kerületi gyermekotthonok (*country children's home*). Magánintézetek: ideiglenes gyermekotthonok, letartóztatási-helyek (*detention homes*), árvaházak-gyermekotthonok (*orphan asylum, children's homes*), *industrial school*, lelencházak-gyermekmenhelyek (*foundling homes, infant asylum*).

E. C. Wines³² *prevention school (industrial school)* és *reformatory school* között azok lakói által tett különbséget. Ezek szerint a javítóintézetben lakó gyermekeket alapvetően két csoportra lehetett osztani: bűnelkövető (*delinquent*) és elhagyatott (*dependent*). A felfogás pontosan megegyezett az angol jogban már létező terminológiával,³³ miszerint a javítóiskola vagy *reformatory school* vagy *industrial school*. A fogalmi képzavar mégis onnan adódik, míg az angoloknál e kettősség jól elhatárolható *reformatory school*-ba csak *delinquent* volt utalható, az *industrial school* csak *dependent* gyerekeket fogadott. Addig az USA-ban nem ragaszkodtak e kifejezések pontos használatához. Példa erre David S. Snedden³⁴1907-ben írt munkája az „*American juvenile reform school*”, amiben a szerző a javítóiskolákról kategóriák nélkül beszél. Tehát egyszerre, semmiféle elkülönítés nélkül tárgyalja az *industrial school*-okat és a *reformatory school*-okat.

Henderson³⁵(a Chichago-i egyetemen szociológia tanára a századfordulón) az 1905. évi Budapesten tartott VII. Nemzetközi Börtönügyi Kongresszuson ismertette a fiatalkorúak osztályozására vonatkozó tanulmányát. A veszélyeztetett gyermekek, elzüllött gyermekek, a bűn útjára tévedt fiatalkorúak osztályozására Henderson négy alaposztályt különített el: rendes elmeállapotúak; testi- vagy lelki fogyatékoságban szenvedők; abnormálisak; züllöttek és büntetettek. A szerző az első osztályt, a rendes elmeállapotúakat alapvetően két további csoportra bontotta: 12 éven aluliakra és 13-25 év közöttiekre. Mindkét csoportot tovább bontotta. A 12 éven aluliak esetében a megkülönböztetési alapot a családi körülmények adták. Így további négy kategória keletkezett: a) a szülő tisztességes, de vagyoni helyzeténél vagy testi betegségénél fogva gyermekét képtelen megfelelően nevelni; b) a szülők lelki vagy szellemi fogyatékosak, és ezért képtelenek a nevelésre; c) a szülők iszákosak, züllöttek és ezért rossz példát szolgáltatnak a gyermeknek; d) az árvákat, lelenceket tartalmazza az utolsó kategória. A 13-25 év közöttieket a szerző alapvetően nemük szerint csoportosította, majd ezután életkor szerint, 12-14, 14-16 évesekre és 16 évesnél idősebbekre bontotta őket. A második alaposztályba tartoztak a testi- és lelki fogyatékos gyermekek. Az ide tartozó gyermekeket külön kell elhelyezni: pl. vakok, siketnémák és gyengeelméjűek iskolájában. A harmadik alaposztályba az abnormálisak kerültek, vagyis azon fiatalok, akik munkára nem képezhetőek (elmebeteg, epileptikusok). A negyedik alaposztályban a züllötteket és a büntetetteket rakta, akik esetében is külön kiválasztandók az abnormálisak. A maradékot Henderson négy további kategóriára osztotta: fegyelmezhetetlen gyermekek; elhanyagolt, az erkölcsi romlás veszélyének kitett gyermekek (munkakerülők, iskolakerülők, csavargók, koldusok, prostituált lányok); első vagy alkalmi bűnelkövetők; szokásos büntetett fiatalok. Henderson tanulmánya is jó példa volt arra az elképzelésre nézve, hogy különböző típusú gyermekek-fiatalok más elbánást igényelnek. Például evidens, hogy nem azonos bánásmódot érdemel egy 12-13 éves tojás tolvaj, akit csak az éjség vitt rá a tetre, mint egy 18 éves gyilkos.

A XIX század elején kialakuló új börtönrendszerek (főleg az auburni, philadelphiai) éreztették hatásukat a „javítónevelés” terén. 1824-ben Randall's Island-en létrejött *House of Refuge* nevű intézet az első, amely kifejezetten a fiatalkorú büntetettek javítását tűzte ki célul. 1826-ben Bostonban, 1828-ban Philadelphiában, nyitottak hasonló intézetet, előbbinek a *House of Refuge* az utóbbinak a *House of Reformation for juvenile offenders* nevet adva. Ezen intézetek erősen fogházias jellegűek, de céljukat tekintve a philadelphiai *Board of Managers* első elnöke John Sergeant így nyilatkozott: „...A House of Refuge nagy célja és rendeltetése a szó legszorosabb értelmében a jótékonyosság és az irgalom munkája. A Refuge nem büntetési hely... nem a bosszút vagy a megtorlást képviseli... hanem a jótékonyosság és a könyörület nevében fogadja be a szegénységben tudatlanságban lévő s a romlás útjára került gyermekeket, hogy otthont adjon nekik, mely megvédi a kísértésektől s a hasznosság és az erény utaira vezeti őket³⁶„. A pennsylvaniai legfelsőbb bíróság a következőképpen nyilatkozott az intézetről: „A House of Refuge nem börtön, hanem iskola, melynek a reformálás és nem a büntetés a célja. Használható, persze mint a fiatalkorú elítéltek

fogháza, akik máskülönben közönséges fogházba lennének helyezendők... A jótékonyosság célja a reformálás: megtanítani a beutaltakat a munkára lelküket az erkölcs és a vallás elveire, s mindenekfelett elkülöníteni őket a rossz társak mételyző befolyásától³⁷„.

Ezen intézmények nagyban hozzájárultak azon eszme győzelméhez az USA-ban miszerint a fiatalokú bűnelkövetőt elsődlegesen nevelni kell, nem büntetni. Sokan úgy vélik, ezen intézetek az előfutárai a fél évszázad múlva létrejövő *juvenile reformatory*-nak és a *reformatory for adults*-nak. Az első intézetek után kisebb szünet következett, mivel csak húsz évvel a bostoni megnyitása után 1846-ban alakítottak új intézetet Rochesterben *Western House of Refuge* néven. 1847-ben Westboroughban (Massachusetts) alapítottak javítóintézetet. Az 50-es 60-as években fellendült az intézetek építése, pl.: *The Massachusetts State Industrial School for Girls*,³⁸ amit 1858-ban Lancasterben alapítottak; 1863-ban létrehozott *Catholic Protectory for destitute, neglected and delinquent children* NewYork-ban. 1854-ben építették fel az Ohio állambeli Lancasterben azt a javítóiskolát (*State Reform School*³⁹), amely végleg szakított a fogházas jelleggel továbbá a többi javítóiskolára jellemző *congregation-system*mel és áttért a *cottage* rendszerre.

Az 1870. évi első Nemzeti Börtönügyi Kongresszus majd az 1872-ben megalakult Nemzeti Közjótékonyági és Javítóintézeti Konferencia, mint vezérlő elvet fogadja el a fiatalokú bűnelkövetők javítását és átalakítását. Találón fogalmazza meg az „eszmenek” a lényegét Balogh Jenő. Miszerint a főcél nem más, mint a „a még társadalmilag felhasználható elítéltet, különösen pedig a munkaerejének teljében lévő, munkára termett rendes elmeállapotú fiatalokú úgy átalakítani, hogy az intézet elhagyása után saját akaraterejéből önmaga határozza el magát a munkás, tisztességes életre, de egyúttal olyképpen kiképezni a becsületes munkára és olyan gonddal és óvatossággal elhelyezni az intézetből, hogy megélhetését biztosíthassa. Tudjon is munkát találni és magát saját termelő munkájával fenn is bírja tartani.⁴⁰”.

Maguk az amerikaiak tisztában voltak azzal, hogy a cél elérésére a régi büntetés-kiszabási módszer alkalmatlan, mint ahogy alkalmatlanok a cél elérésére a régi típusú intézetek, mivel túlságosan fogházi jellegűek voltak. A régi típusú javítóintézetek *congregate plan*-jével szemben egyre több helyen nyert alkalmazást a 80-as, 90-es évekre az Ohio állambeli Lancasterből kiinduló *cottage plan*. Bár Snedden szerint még van mit fejlődni (a századfordulón megfogalmazott véleménye). Mivel szerinte az államok messzemenőig nem voltak egy színvonalon. Arkansas, Idaho, Louisiana, Mississippi, Nevada, Észak-Dakota államokban nem voltak javítóintézetek. Itt tehát még mindig közönséges fogházakba kerültek a fiatalokúak. S ezen államok ráadásul, amúgy is le voltak maradva börtönügyi reformok terén. Így sokszor a fiatalokú megrögzött büntetettek közé zárták, akikkel érintkezve véglegesen javíthatatlanná vált. Számos más államban még a régi *congregate plan* ált fenn. A közösség rendszerében épült intézetek hatalmas, közös hálótermekkel, munkatermekkel vannak ellátva (általában 200-300 gyermek részére). Fontos megemlíteni, hogy a 1909. évi White House Conference határozata (Conclusion 4. pont)⁴¹ szinte kötelező jelleggel írta elő a *cottage plan*-t az újonnan épülő intézetekkel szemben. A

cottage rendszer lényege, hogy az eddigi közös zsúfoltságtól eltekintett, nincsenek óriási hálótermek, nem egy hatalmas kaszárnya az egész intézet. Ezen intézetek 25-30 gyermek befogadására alkalmas kis házakból épültek fel. Az intézményekre nézve az, az ajánlott, hogy a beutaltak létszáma ne haladja meg az ötszázat. Mert ennél több személy befogadása esetén valószínűsíthető lehetett a javítás hatásfokának romlását. Ennek ellenére, pl. a glenn-milsi (Pennsylvania) *House of Refuge* 1200 körüli beutalttal foglalkozott; a NewYork-i *Catholic Protectory*-ban átlag 2000 fiú és 1000 lány volt elhelyezve. A *cottage* rendszer végleg szakított a fogházas jelleggel, nincsenek magánzárkák, kőfal, kerítés, rácsos ablakok. A 25-40 gyermek befogadására alkalmas kis házak lakói a családjára és családfőjével éjjel-nappali vezetésével kis családokat alkottak. Lényege az volt, hogy a csoporton belül családi légkör alakuljon ki. Míg a régebbi javítóiskolák a gyermekek, fiatalok sanyargatására törekedtek. Volt nem egy példa arra, hogy szinte rabszolgaként dolgoztatták őket. Ezzel ellentétben az új rendszer lényege a reformation volt, ami nemcsak vallásos erkölcsi oktatást jelentette, tehát nemcsak szellemileg akarták átalakítani, hanem fizikailag is. Egyfajta új emberré akarták átalakítani, aki hasznos vagy legalábbis hasznosabb tagja – mint lett volna nevelés nélkül – a társadalomnak.

Baerenreither szerint „Reformation több, mint nevelés. Ez az egyéniség átalakítása a büntettes- hajlamoktól és szokásoktól való külső és belső megszabadítása, egyszersmind azonban fizikai és erkölcsi egészséggel, önbecsüléssel és önuralommal, ismeretekkel és oly készségekkel felruházása, melyek tényleg lehetővé teszik részére azt, hogy kenyerét becsülettel megkeresse”.⁴²

Snedden véleménye szerint: „Ezekben az intézetekben a nevelés munkáját a maga egészében keresztül kell vinni. Ami a normális társadalomban a család, az egyház, az üzlet nyújt az iskola munkájának kiegészítésére, azt itt mindet magának az intézetnek kell megadnia. Sőt többet ennél: mert ez iskolák nem a normális gyermekekkel foglalkoznak, hanem az abnormális, elhanyagolt, elzüllött ifjakkal, akiknek megromlott jellemét és elméjét kell visszaformálni a normálisra”.⁴³

Az új modern intézetekben a beutaltakat azonnali orvosi vizsgálatnak vetették alá, ha szükséges gyógykezelés alkalmaztak. A testet rendszeres úszással, tornával, katonai gyakorlatokkal edzették, hogy fenntartsák a beutaltak fizikai egészségességét. Tisztaságra tanították a beutaltakat, gyermekeket. Nincs fogházi jellegű ruha, rendes polgári öltözetet esetleg intézeti egyenruhát hordtak a fiatalok. Felesleges luxustárgyak nincsenek, de mivel megkövetelik a tisztaságot a lakóktól, a kívülállók számára az intézetek fényűzőnek tűnhettek. Az iskolai tanítás képzettségi szinteknek megfelelően történt. A tanítónak az intézet igazgatói a legjobb tanárokat akarták megnyerni. Ennek érdekében hajlandóak voltak jóval magasabb fizetést ajánlani neki, mint amennyit egy rendes iskolában kereshettek. Hasting H. Hart rámutatott arra, hogy azok a tanárok, akik nem bíztak a diákok jobbá válásában, nem sokáig dolgoztak a javítóiskolában (kirúgták őket), mert nagyon fontos volt a hit. Egyfajta fanatikus hitnek kellett áthatnia a tanítót, hogy bízson munkájának eredményességében. Mivel, ha eleve nem hitt munkájának eredményességében, akkor az eleve kudarcra volt ítélve.

A munkára való tanítást részint otthon a cottageban, részint az ipari műhelyekben vagy az intézet földjén végezték. Az intézetek jelentős része a farmgazdasági munkát erőltette, mivel remek eredményei voltak. A javítóiskolában a fegyelmezés már nem a régi eszközökkel történt, bár maradványai még megtalálhatóak voltak, pl. testi fenytés, magánzárka. Helyet kaptak a humánus fenytési módok, szerzett jegyek és előnyök elvesztése, szórakozási idő megrövidítése, a fegyelmi kolóniára történő áthelyezés.

Fontos az erkölcs, jellemképző jegyrendszer mellett a határozatlan ideig történő beutalás; elbocsátás esetén a felügyelet további fenntartása. A jegyrendszer lényege, hogy a magaviselet, munkában, tanulásban elért eredményei alapján jegyeket kapott a beutalt. Az egyik esetben minél jobbak a jegyek annál több előnyt szerzett az illető, a másik esetben minél több jegyet szerzett valaki annál nagyobb hátrányt volt kénytelen elviselni. A javítóintézetekbe való utalás határozatlan idejű, de legkésőbb nagykorúság eléréséig tartott.

Az arra érdemes fiatalokkal szemben a *parole*-t („becsületszóra, szabadon bocsátás”) alkalmazták az intézetek. Ez egy kísérlet volt, hogy megtudják, hogy a fiatal valóban érett-e a szabadságra. Ilyen esetekben a *parole agent* még a *parole* előtt, megvizsgálta azt a környezetet, ahova a fiatal engednék. Ha úgy találta, hogy szülei nem alkalmasak a „jó követendő példa” mutatására, más családi környezetbe utalták. Természetesen minden fiatal mellé rendeltek egy *parole agent*-et (egy-egy államban *probation officer*-nek hívták), akinek feladata, a fiatal a jó útra terelni, továbbá ellenőrizni fejlődését. Ha a fiatal újra züllésnek indult visszakerült a javítóiskolába.

Nagyon fontosnak tartom bemutatni, hogy ezen intézetek falai közé a fiatalok milyen csoportjait utalták. A New York állambeli State Agricultural and Industrial Schoolba a 12-16 év közötti bármely büntettet elkövető fiatal és az a 12 év alatti fiatal került, aki olyan cselekményt követett el, amely felnőttek esetében felony-nak számít. A *St. Charles School for Boys* 10-17 év közötti beutaltakat fogad. Az *Indiana Boys School*⁴⁴ 21 év alatti bűnelkövetőket fogad. A leányjavító iskolák közül a genevai *Training School for Girls* a 6-18 éves *delinquent* lányokat fogadja. A clermonti *Indiana Girls' School* a kevésbé javíthatókkal foglalkozott. Fontos minta leányintézet volt a Hudson-i *Reformatory School for Girls* (New York állam) ami az erkölcstelen, kóbor leányok nevelésével foglalkozott. Az 1863-ban alapított *Catholic Protectory* a New York városában elhagyott és bűnelkövető gyermekekkel foglalkozott. Az intézet még a régi *congregation* rendszerben épült és egyesek szerint nem teljesen *delinquent* javító iskola, mivel nemcsak a bűn útjára tévedt fiatalokat fogadta, hanem az elhagyatottakat is.

A *parental school*-ok pl. Gudden szerint is a javító iskolák önálló ágát képezték. A hanyagok iskolái külön csoportot képeznek, mert a rossz családi körülmények között élő 8-14 éves gyermekekkel foglalkoztak. Besorolásuk nagyon nehézkes mivel az iskolák berendezése teljesen azonos a *delinquent* gyermekek intézeteivel, de maguk az iskolák dependent gyermekekkel foglalkoznak. Ennek ellenére ezeket az iskolákat az Amerikai Egyesült Államokban előszeretettel sorolták az *Institution for Delinquent Children* intézetek közé. A *parental school*-ok egyik mintadarabja az 1902-

ben megnyílt chichagoi. Érdemesnek tartom megemlíteni a magán javító iskolák közül a *junior republic*-okat. Az intézet kitalálója William R. George NewYork-i polgár volt. 1890-95 nyarán Freevilleben egy az általa összeszedett gyerekseregből egy önkormányzattal rendelkező szervezetet akart alakítani. A szervezet sikeresen megalakult 1895-ben, de 1897-ig csak időszakos jelleggel (július, augusztus) működött. Ezt követően rendes intézetként működött George Junior Republic⁴⁵ néven. 1908-ban további hét hasonló intézettel egyetemben megalapították a *National Association of Junior Republic*-ot⁴⁶ (Ifjak Köztársaságának Nemzeti Szövetsége). Az intézet miniállamként funkcionált (pl. saját törvényhozás, bíróság). Fentebb olvasottakból kitűnik, hogy Amerikában törekedtek a *dependent* és a *delinquent* gyermekek elkülönítésére.

A REFORMATORY ÁLTALÁBAN

Mint dolgozatom legelején említettem a határozatlan tartamú elítélést a *reformatory-system* keretei között alkalmazták. A *reformatory* rendszer az elítéltek sanyargatására, megtörésére készült magánzárka-rendszert váltotta fel. Az Amerikai Egyesült Államokban a megtorlás, mint cél – a bűncselekményt elkövető egyének megtörése – háttérbe szorul a fiatalok és alkalmi büntetésekkel szemben. Helyette az ilyen bűnelkövető csoportok megjavítását tűzték ki célul. Alapjában véve az intézmények nem teljesen új keletűek, Európában is megtalálhatóak voltak, ha nem is teljesen hasonló formában. Ezzel szemben a *State Reformatory*⁴⁷ sajátos amerikai találmány volt. Finkey Ferenc ezen intézeteket a javító iskolák és a fogházak közé helyezte.

Valójában Amerikában sem volt egységes az intézmény besorolása. Az amerikai *Report of the Commissioner of Education* (Hivatalos Közoktatási Jelentés) a *reform school*-ok közé sorolta, míg a *Correction and Prevention II.* kötetében (*Penal and reformatory institutions*) Henderson a büntetés-végrehajtási intézetek körébe sorolta. Külső kinézet alapján tényleg a fogházakhoz sorolható. Hatalmas kőfallal körülvett kaszárnyaszerű épületek, hatalmas munkatermek, vasráccsal ellátott magánzárkák, szigorú fegyelem és katonás légkör jellemezte. Mégsem tekinthető a *reformatory* szimpla büntetési intézetnek annak ellenére sem, hogy az intézetek felügyelete rendszerint nem a *Board of Charities* hanem a *Board of Prison Commissioners* alá tartozott. Ez annak volt köszönhető, hogy elég erőteljesen kidomborodott az intézmény egy másik jellemvonása a *reformation*. Ez abban állt, hogy az ilyen intézetekben kiemelkedő hangsúlyt kapott a beutaltak mind szellemi, mind fizikai, mind erkölcsi nevelése. A szellemi-erkölcsi nevelésre szép tantermek és munkatermek álltak rendelkezésre. A fizikai nevelést alapvetően katonai gyakorlatok, testedzés, torna útján próbálták megoldani. Emellett vasárnaponként *meeting*ek, konferenciák, szabadegyetemi előadások voltak. A legtöbb intézet saját hetilappal rendelkezett.

A fentebb már említett *delinquent* javító iskolákban a 10-16 éves bűnelkövető fiatalokkal foglalkoztak általában. Ez annak a következménye, hogy az USA-ban kritikus korhatárnak tartották a 16. életévet. Ez alatt a fiatal gyermeknek számított, e fölött inkább a felnőttekhez közelebb állónak tekintették. A bűnügyi statisztikák azt

mutatták, hogy a bűnelkövetők óriási százaléka kerül ki a 16-30 éves korosztályból. Amit jól példáz Morrison 1890-ben elkészített kimutatása. Abban az évben 719 tizenégy éven aluli, 8984 tizenöt-tizenkilenc éves, 19705 húsz-huszonnégy éves, 6348 húsz-huszonöt éves fordult meg a börtönben. Szerinte a legveszélyesebb korosztály a 20-30 éveseké. Mivel szerinte ez a réteg adja a bűnelkövetők 40-70 %-át. A kritikus kor azért volt fontos, mivel úgy tekintették, hogy ez alattiak és e felettiak eltérő gondolkodásmóddal rendelkeznek. Az eltérő gondolkodásmód miatt a különböző nevelés a célra vezető e két csoportra nézve.

A *Reformatory* a 16 éven felüli és a fiatalabb felnőttek fogházának tekinthető. A szakirodalom itt is korosztály szerinti csoportbontást ajánlott: *Juvenile Reformatory* és *Reformatory Adults*. További jellegzetessége a reformatorynak, hogy oda általában azon 16-30 év közöttieket küldik, akik nem javíthatatlanok és nem a legsúlyosabb bűntetteket követték el. A *reformatory* létrejöttéhez nagyban hozzájárultak a következők: a XIX. századi börtönügyi változások, Krüger-Röder német javítási elmélet, határozatlan tartamú elítélés eszméje, az 1840-es években a Norfolk Island-i angol büntetőgyarmat parancsnokának Maconochie jegyrendszere. A *reformatory* rendszer egyik jelentős alkotóeleme a határozatlan tartamú elítélés. Az *indeterminate sentence* elméleti szülőatyjának E. C. Wienes és Th. Dwight tekinthető, de megvalósítójának egyértelműen Brockway-t tartotta az amerikai közvélemény. Ő volt az, aki 1867-ben a Michigan állambeli Detroit-i intézetben kipróbálta, majd az 1870-es nemzeti börtönügyi kongresszuson elfogadtatta a határozatlan tartamú elítélésre épülő javító fogház gondolatát.⁴⁸

Az első *reformatory*-t NewYork államban hozták létre. A NewYork állam törvényhozó testülete 1869-ben bizottságot hozott létre, melynek feladatául azt adta, hogy válassza ki a helyet az újonnan épülő fogháznak. Többévi vita után Elmira városát választották ki a célra. 1874-76 között építették fel az intézetet. Az intézet igazgatósága öt tagból állt és 1876. május 9-én tartotta első ülését. A május 12-én tartott ülésen főigazgatóvá Brockway-t⁴⁹ választották. 1876. július 24-én Auburnból megérkezett az első 30 főnyi beutalt. Majd az év végére már 400-an voltak az Elmira-ban. Brockway 1877-ben tette első jelentését az intézetről. A NewYork állam törvényhozó testülete Brockway törvényjavaslatát kisebb változtatásokkal még ezen év április 24-én elfogadnak. A törvényen (*Act Creating the NewYork State Reformatory*) utóbb 1887-ben és 1909-ben kisebb módosítást hajtottak végre. Erre a törvényre a többi állam mintaként tekintett.

Az elmirai intézetnek hamarosan követői is akadnak az államokban. 1884-ben a Massachusetts állambeli Concordban hoztak létre *reformatory*-t,⁵⁰ ami Tuft G. és Scott J. vezetésével⁵¹ az *Elmira Reformatory* mellett a másik minta intézetté nőtte ki magát. 1899-ben két intézetet is létrehoztak: az egyik a *Pennsylvania Industrial Reformatory* Huntingdonban, a másik a *Minnesota State Reformatory* St. Cloudban. 1890-ben hozták létre a *Colorado State Reformatory*-t Buena Vista-ban. 1893-ban alapították az *Illinois State Reformatory*-t Pontiacban. Ezt követte a *Kansas Industrial Reformatory* Hutchinsonban 1895-ben. Rá egy évvel létrehozták az *Ohio State Reformatory* nevet viselő intézetet Mansfieldben. 1897-ben jött létre az *Indiana*

Reformatory Jeffersonvilleben. A *Wisconsin State Reformatory*-t Green Bayban 1898-ban alapították. Az *Eastern New York State Reformatory*-t Napanochben 1900-ban, a *New Jersey State Reformatory*-t Rahwayban 1901-ben, *Yowa State Reformatory*-t Anamosaban 1907-ben, a *Washington State Reformatory*-t Monroeban 1910-ben alapították. Connecticut államban, 1905-ben fogadtak el a törvényt a *reformatory* építéséről. A szakemberek nem tekintik *reformatory*-nak a *Michigan State Reformatory*-t Jonia-ban, mivel ide 60 éves korig történtek a beutalások. Az imént felsorolt intézetek mindegyike férfiintézet volt. 1911-es állapot szerint négy női *reformatory* volt az Egyesült Államokban. A *Massachusetts Reformatory Prison for Women*-t Sherborban 1877-ben, a *New York State Reformatory for Women* Bedfordban 1901-ben, a *New York Western House of Refuge for Women*-t Albionban 1893-ban, az Indianapolis-i *Women's Prison*-t⁵² Indiana államban alapították. New Jersey állam is tervezetbe vette egy női *reformatory* építését.

A *reformatory* intézetek szervezetéről és berendezéséről nem lehet teljesen egyforma képet adni, mivel különböző államok, különböző törvények alapján hozták őket létre. De ahogy Finkey Ferenc megfogalmazta a *reformatory system* a következő elvekből áll: „1. a *reformatory*ba csak javulásra képes felnőttbb fiatal emberek vétetnek fel; 2. a felvétel vagyis az intézetbe beutalás mindig relative határozatlan időre, a tényleges megjavulás időpontjáig történik; 3. a beutalt rendszeres testi, értelmi és erkölcsi nevelésnek vettetik alá; 4. a munka nem fogházi jellegű, hanem szakszerű ipari kiképzésben áll; 5. az osztályzás, a jegyrendszer, s a fokozatos jutalmazások által az önfegyelmzés és önuralomra módszeres trainírozás; 6. a becsületszóra szabadonbocsátás”.⁵³

Boies⁵⁴ szerint a *reformatory system* 5 nélkülözhetetlen elemből tevődik össze: 1. határozatlan tartamú ítélet; 2. megfelelő börtönök vagy plantek megfelelő szakemberekkel és berendezésekkel, 3. magasan kvalifikált, tapasztalt börtönparancsnok megfelelő szakember gárdával; 4. értelmes *reformatory* nevelés és bánásmód; 5. *parole* és *probation*. Véleménye szerint, ha ezen elemek bármelyike is hiányzik, a rendszer megsemmisül, s a várt hatás nem következik be.

A *reformatory*ba utalásnak eltérő szabályai voltak az egyes államokban. Az 1877. évi New York állambeli törvény azokat a 16-30 éves büntetéseket utalta az Elmirába átalakításra, akik még fogházbüntetéssel nem voltak büntetve. Pénzbüntetés, kihágás miatti elítélés nem akadály a *reformatory*ba utalásnak. Tehát ha valakit kihágás miatt elítéltek és ezek után egy súlyosabb bűncselekményt követ el, akkor is küldhető még *reformatory*ba. Viszont kihágás elkövetése miatt nem lehet senkit sem *reformatory*ba utalni. Bármely büntett vagy súlyosabb vétség elkövetője *reformatory*ba utalandó feltéve, ha a bíróság javíthatónak ítélte az elkövetőt. Amennyiben az Elmirában mégis kiderül az elítéltről, hogy javíthatatlan, akkor átutalták az auburni *state prison*ba. Ezeket a szabályokat a legtöbb állam kisebb-nagyobb módosításokkal átvette.

Massachusetts államban a beutalási korhatár maximum 40 év volt, emellett kisebb vétség elkövetése is beutalás alapja lehetett. Továbbá egyedüli államként lehetővé tette, hogy három elítélést követően (pénzbüntetés, fogház) követően is lehe-

tett valakit reformatoryba utalni. Pennsylvania államban 15-25 éveseket, Illionisban 16-21 éveseket, Kansasban 25 éveseket fogadott a *reformatory*. Ohio, Indiana és Wisconsin államokban a gyilkosság, New Jerseyben pedig az „*a crime involving moral turpidity*” (az erkölcsi romlottságra való cselekmény) elkövetőket nem lehetett *reformatory*ba utalni. A *reformatory*kba történő utalás relatív, határozatlan időre szólt. New York államban az adott cselekmény büntetési maximumáig tarthatták bent az elkövetőt. Massachusetts államban az állami börtönnel sújtott cselekmények elkövetői 5 évi, az állami börtönnél kisebb büntetéssel sújtott cselekmények elkövetői 2 évi maximummal voltak beutalhatók. De kivételesen a bíró megállapíthatott nagyobb maximumokat is.

Érdekes volt a helyzet Wisconsin államban, ahol a legfelsőbb bíróság alkotmányellenesnek tartotta a határozatlan tartamú elítélést, ezért a bíró mindig határozott tartamú elítélést hozott. Ennek ellenére a gyakorlatban mégis az, az eljárás valósult meg, hogy a bíró által kiszabott időtartamot a reformatory igazgatósága törvényes maximumként kezelte. Butler nagy jelentőséget tulajdonított a határozatlan tartamú elítélésnek, mivel azok sokkal jobban szolgálják a nevelést és a társadalom szempontjából nem mellékes ártalmatlanná tevést. Nézetét Indiana államból közölt adatokkal támasztotta alá. Ugyanis kutatásai azt az eredményt adták, hogy az utolsó 300 elítélt, akik a régi határozott rendszer alapján lettek elítélve 1 év 9 hónap 14 napot töltöttek átlagosan börtönben. Míg az első 300 elítélt, akik az új határozatlan rendszer alapján lettek elítélve, átlagosan 3 év 2 hónap 12 napot töltöttek büntetés-végrehajtási intézetekben.

Fontos összetevőjét képezte a *reformatory*nak az osztály és a jegyrendszer. Általánosságban elmondható, hogy minden intézetben 3 osztály volt, az első a legjobb, a második a semleges, a harmadik osztály a rossz, hanyag elítélteket tömörítette. Az elítélt mindig először a semleges osztályba került, innen hozzáállásától függően előre és hátra is léphetett egyaránt. Az osztályok közötti átjárást a jegyrendszer biztosította.

A *reformatory system* további jelentős alkotóeleme volt a *parole*, amely a fokozatos börtönrendszerek (angol vagy ír) utolsó szakaszának a feltételes szabadon bocsátásnak feleltethető meg. *Parole*-t, becsületszóra történő szabadon bocsátást csak az kaphatott, aki az első osztályban bizonyos minimális időt a szabályok tiszteletben tartása mellett kitöltött. Az intézet igazgatóságának jogában állt a *parole* feltételeinek megléte esetében is, hogy késleltesse a feltételes szabadon bocsátást, ha úgy ítélte meg, hogy az elítélt még nem volt felkészülve a próbaidőre. Ezt olyan esetekben alkalmazták, ha pl. az elítélt túl sok időt töltött a harmadik osztályban, ilyenkor további 3-6 hónap esetenként 1 éven keresztül kifogástalan viselkedést várnak tőle az első osztályban. A *parole* feltételei a következők voltak: „1. bizonyos minimális idő kitöltése az első osztályban, 2. alkalmazás, illetőleg munkavállalás valamely alkalmas munkaadónál, 3. az igazgatóság határozata, illetőleg engedélye”.⁵⁵ A *parole agent* vagy *state agent* feladata az elítélt ellenőrzése, annak tevékenységéről jelentések készítése, az elítéltnek megfelelő munkalehetőség keresése, emellett az elítélt életének egyengetése a *parole* ideje alatt. Ha a bűnelkövető a *parole* ideje alatt is szabály-

szerűen viselkedett (félév-év), akkor megkapta a végleges szabadon bocsátást. Aki a *parole*-t megszegte, visszakerült az intézetbe, ahol harmadik osztályos besorolást kapott.

EGYES FONTOSABB INTÉZETEK

*Elmira Reformatory*⁵⁶

Fentebb⁵⁷ már tettem néhány utalást az intézet kialakulásával kapcsolatban. Ahogy azt már ott említettem, az intézetet 1876-ban alapították. Az intézet első *superintendentense* Brockway volt, aki 1876 és 1900 között töltötte be ezt a tisztséget. Őt követően 1900-1903 között Robinson (eredetileg börtönorvos) volt az intézetigazgató. Majd az 1903-tól az a Scott József vezette az intézetet, aki azt megelőzően a *concordi reformatory* igazgatója volt.

Az intézetet eredetileg 500 főre tervezték, de 1890-ben 1000, 1897-ben 1500 fő befogadására építették át. 1913-as adatok⁵⁸ szerint az elítéltek elkülönítésére 1440 magánzárka állt rendelkezésre. Brockway beszámolója⁵⁹ alapján az megállapítható hogy az átlagéletkor 21 év volt és hogy az elítéltek 55,8%-a 16 év – 20 év közötti volt. Az intézetet egy öttagú igazgatóság (*Board of Manager*) irányította, akiket New York állam kormányzója nevezett ki, a szenátus hozzájárulásával 5 évre. Az öttagú bizottság választotta a fő- és aligazgatót, titkárt, gondnokot, lelkészt, orvosokat. Az igazgatóság havonta ülésezett. Negyedévente ellenőrizte a számadást. Továbbá minden év jan. 10. napjáig jelentést⁶⁰ küldött a *reformatory* munkájáról, a törvényhozásnak. Feladat körébe tartozott, az intézeti hivatalnokainak, beutaltjainak, az intézet gazdasági ügyeinek, infrastruktúrájának általános ellenőrzése, felügyelet, igazgatása. Az intézeti igazgatót megillette az intézet ügyeinek, közvetlen igazgatása (1. fokon). Az intézeti rendszabályokat az igazgatóság hozzájárulásával adott ki.

Az Elmira-ban olyan 16-25 évesek közül kikerülő büntetéseket fogadtak,⁶¹ akik még nem voltak fogházbüntetésre ítéelve. A büntetés maximuma, pedig megegyezett az adott bűncselekmény maximális büntetési tételével. A beutaltak az osztályrendszer szempontjából a 2. osztályba kerültek. Innen lehetőség volt az előnyöket élvező 1. osztályba lépni. De ugyanakkor lebhúháltak a 3. osztályba is. A 2. osztály volt a „semleges”, nincsenek előjogok, nincs kényelem, ráadásul a bérezés is kicsi. Viszont, aki 6 kifogástalan hónapot eltöltött itt, az felkerült az 1. osztályba. Ott az elítélt előnyöket élvezett: pl. változatos étkezés, több szabadidő, könyvtár szabad használata, magasabb bérezés. Ha valaki az 1. osztályban produkált 6 kifogástalan hónapot, akkor becsületszóra szabadon bocsátást lehetett vele szemben alkalmazni. A *Board of Managers* dönthetett úgy is, hogy *parole* adását, újabb 3-6 hónap (1. osztályban) kifogástalan viselkedéshez köti. Ezt akkor alkalmazták, mikor az elítélt túl sok időt töltött a 2. vagy 3. osztályban. Ha valaki valami oknál fogva a 3. osztályba lebhúhott, akkor onnan 1 kifogástalan hónap produkálásával a 2. osztályba került, ahonnan további 6 szabályoknak megfelelően eltöltött hónap után került az 1. osztályba.

Aki a 3. osztályban sem mutatott hajlandóságot a javulásra, azt javíthatatlannak tekintették és az auburni *state prison*ba szállították át (esetenként a sing-singibe). Az ilyen elítéltet átszállításig szigorúan elkülönítették (egésznapi magánzárka félóra levegőzéssel). A *parole*-t megkapó személynek újabb 6 hónapig kellett kifogástalan viselkedést tanúsítani (megfelelni az elvárásoknak), s csak ezután kaphatja meg a végleges elbocsátását (*absolute release*). A *parole*-nek, mint okmányoknak tartalmazni kellett a következőket: törvényi hivatkozást, személyleírást (pl. lakcím, bűncselekménye), a *parole* időtartamát, az időszaki bejelentkezések megállapítását,⁶² követendő magatartásszabályokat (pl. nem ihatott alkoholt). Továbbá tartalmazta, hogy az *absolute release*-t, csak saját *parole agent*-jén keresztül kérhette. Brockway jelentése⁶³ alapján, 1899. szeptember 30-át, megelőzően 6190 rab kapott *parole*-t és 83,4%-uk értékes tagja lett a társadalomnak.

Visszatérve az osztályrendszere, megállapítható, hogy az osztályok közötti átmenetet a jegyrendszer biztosította. Amit befolyásolt a beutalt munkában, tanulásban, katonai gyakorlatokon mutatott eredménye és magatartása. A jegyrendszer egy sajátos fajtaját hozták létre az Elmirában. Az elítéltek, akik az 1. v. 2. osztályba voltak (az utóbbinál az első ebéd, első ruha kivétel) önfenntartóak. Az 1. oszt. tagjai \$0.55, a 2. oszt. tagjai \$0.45 munkabért kaptak naponta, míg a 3. osztályosok semmit. A katonai gyakorlatokon rendfokozatot szerzők további pénzjuttatásban részesültek: *sergeant major* és a 3 hadnagy heti \$0.55, az 1-5 *sergeant* heti \$0.45. Az 1. osztályosok napi \$0.40, a 2. osztály tagjai napi \$0.32, kellett fizetniük napi ellátásukért. Az új ruhákért egy külön megállapított összeget kellett fizetni. Továbbá minden egyes orvosi látogatás alkalmával \$0.15-ral, rövidült az elítélt pénztárcája. Levonásokat kapott az, akinek a munkában, tanulásban elért eredményei nem voltak megfelelőek. Ilyen esetekben a levonást, mindig arányosan kellett megállapítani. Azonban az sohasem haladhatta meg az elítélt juttatásainak 25%-át. Ha valaki fegyelmi vétséget követett el, akkor vétségével arányos pénzbüntetést szenvedett el (kicsi 10 cent, közepes 25 cent, súlyos 1-10 dollárig terjedően). A bérüket a levonásokkal kiegyenlítve, csak szabadulásukkor kapták kézhez. Szabályszerűtlen hónapot produkált, akinek 1 dollárnál több levonása volt egy hónapban. Addig minden beutaltnak külön számlafüzetben vezették pénzügyeit, amibe az elítélteknek betekintési joguk volt.

1888 óta a testedzés legnagyobb részét a katonai gyakorlatok tették ki. Az újonc⁶⁴először az un. *physical cultura class*-ba került, ahol fizikailag erősítették őket. A különösen gyengéknek a *Ralston-system* állt rendelkezésre, az erősítésre (csukló, izomgyakorlatok, több ideig edzenek, mint a többiek). Az Elmirában a katonai beosztás a következőképpen nézett ki: volt egy ezred, ami 4 zászlóaljából állt. Minden egyes zászlóalj további 4 századra oszlott. Az ezredet a *Military Instructor*, a zászlóaljakat a *citizen major*-ok, a századokat a *citizens capitan*-ok vezették. A frissen beutaltak először *Awkward Squad*-ba (gyámoltalanok csapata) kerültek, ahol megszokták a katonai parancsokat, és innen osztották be őket az ezredbe. A ruházaton jól látszottak a rangfokozatok továbbá az osztályok jelzései.

Az iskolai tanítás 26 teremben folyt. A tanulóknak 4 főcsoportja volt: *Academic Divison* (átlag 20-60 fő), *Intermediate Section* (kb. 100 fő), analfabéták csoportja, angolul nem tudók csoportja. A hét öt napján volt tanítás, kivéve az augusztusi-szeptemberi 6 hetes tanítási szünetet. Délelőtt vagy délután tanítottak. Az *Academic Divison* tantárgyai: európai és amerikai történelem, irodalom, polgári jog, közgazdaság és etika. Az *Intermediate Section* tantárgyai: New York állam földrajza és közigazgatása, polgári jog, olvasás, nyelvtan, fogalmazás és számtan. Az analfabéták tantárgyai: írás, olvasás, számtan, levélírás és ún. *useful informations* (hasznos ismeretek). Az utolsó csoport angolul tanult írni és olvasni. Érdekesség, hogy az arra érdemes beutalt is taníthatott az alsóbb osztályokban. Az intézetnek 5800 db könyvet tartalmazó könyvtára volt.

A munkatanítás a munkanapokon történt, de csak félnapok erejéig. Az *Elmira Reformatory*-ban 29 munka közül válogathatott a fiatal, pl.: kézművesség, ács, lakatos, borbély, gépész, öntő, szabó, rajzoló és kézügyesség. Az Elmirában farmgazdasággal is foglalkoztak. A földterület nagy része legelő és gyümölcsös volt. A farmon 20-30 szarvasmarhát és 300-500 sertést tartottak általában. A farmon csak a jobb magaviseletű elítéltek dolgozhattak. Havonként vizsgáztak az elítéltek, hogy fejlődtek-e az általuk választott munka terén. Az intézetnek saját hivatalos hetilapja volt: a *The Summary* (Szemle). Vasárnaponként a nagy előadóteremben előadásokat, vitatkozó esteket tartottak a rabok aktív részvételével. Az elítélteknek kötött órarendjük⁶⁵ volt, a napjuk reggel 5 óra 40 perckor kezdődött (ébresztő kürt jelzése) és este 21 óra 30 percig (lámpaoltás) tartott. Napközben is szigorú szabályok között éltek, szinte minden lépésük szigorúan meg volt tervezve percről percre. Például pontosan meg volt határozva, hogy mely osztályok mikor érkeznek, mettől meddig dolgoznak délelőtt (általában 7 óra 40 perc – 12 óra), délután (általában 13 óra – 15 óra 40 percig), mikor van a katonai gyakorlat, a tanulási idő, sőt még a töredék időkről is rendelkeztek, miszerint ilyenkor mindenkinek vissza kell térnie a cellákba. Továbbá hitük alapján⁶⁶ is csoportosították a rabokat, de csak a 3 felekezetet engedélyeztek: római katolikus, protestáns, zsidó. Mivel úgy gondolták, hogy a vallás is nagy reformáló erővel bír.

Massachusetts Reformatory (Concord)⁶⁷

1884-ben alapították, Tufts G. (1884-1891) és Scott J. (1891-1903) mintaintézetté fejlesztette. Az 1878-ban épült *state prison*-t alakították át *reformatory*-vá. A beutaltak átlaglétszáma a következő: 1885-ben 663, 1895-ben 815, 1900-ban 661, 1907-ben 823, 1909-ben 817, 1911-ben 782. Az intézetben 1122 magánzárka volt, ebből 172 elkülönítve a többtől a 3 osztálynak volt fenntartva.

A beutalás korhatára 16-40 év. Súlyosabb bűncselekmények elkövetőit utalták ide (a büntett bármely típusáért, esetekben még kisebb vétségekért is). Előéletre szinte nincsenek tekintettel de mégis általános szabály, hogy beutalást csak az kaphatott, aki háromnál többször nem volt elítélve (pénzbüntetés, fogház). Az 1895-1901 közötti időszak kimutatásai arról tanúskodtak, hogy átlagban csak a beutaltak

25%-a volt büntetett előéletű. Átlagosan a rabokat 5 és 2 év maximumokkal utalták a bírók, kirívó esetekben ennek a többszöröse is lehetett. Akik javíthatatlanoknak bizonyultak az olyan *state prison*ba szállították át, mint pl. Charlestown-i.

Az osztályrendszer itt is 3 osztályból állt. Az újoncokat a 2. osztályba sorolták, ahol minimum hét hónapot kellett kifogástalanul eltölteni, hogy valakit az 1. osztályba soroljanak. Az 1. osztályban általánosan minimum 6 hónapot, de 2 év maximumosak esetében már 3 kifogástalan hónap is elég volt a *parole* adásához. A *parole* egészen a határozatlan tartamú ítélet maximumáig tartott, majd csak ezt követte az *absolute release*. Az osztályok közötti vándorlást a jegyrendszer segítette. A 2. osztályba kerülő egyénnek 7 hónap alatt 1000 jegyet kellett összeszednie, hogy felsőbb osztályba léphessen. A jeles eredményeket elérő tanuló (mind munkában, mind tanulás terén, mind edzettség tekintetében) 5 jegyet kapott naponta. Ha valaki 4 hónapon keresztül kiváló magatartású, jutalomként 150 jegyet kapott ajándékba. Aki az 1. osztályhoz tartozott, havi minimum 125 jegyet kellett hogy összegyűjtsön (mert különben visszaesett a 2. osztályba). A 2. osztályban lényeg, hogy minél több jegyet szerezzen az elítélt, azzal a kikötéssel, hogyha valaki egymást követő 2 hónapon át nem tudott 125 jegy/hó szerezni, akkor a 3. osztályba száműzték. A lefokozottnak meg volt az a lehetősége, hogy 1 hónapon át, ha minden nap 5 jegyet kapott, visszakerült a 2. csoportba.

Az igazgató és a *Board of Managers* különböző indokok alapján ajándék jegyeket osztottak (pl. kiváló szorgalom, kiváló viselkedés). Kilenc tanteremben, az esti órákban folyt az oktatás. Itt is megtalálhatók a különböző iskolafokokatok lásd az elmira-i. A *concordi reformatory*nak 6000 könyvet számláló könyvtára volt. Az intézet saját hetilapot adott ki *Our paper* néven. A lapban különféle hírek voltak a külvilágból, emellett tartalmazott értekezéseket, elbeszéléseket a *Board of Managers* közléseit. (Szigorú szabály, hogy hirdetés nem lehetett benne, ez egyébként az összes intézeti lapra jellemző.) Az intézetnek volt saját farmja, ahol a szabaduláshoz közel állók dolgoztak. Több fajta munkát lehetett tanulni. Sokszor tartottak *grade meeting*eket (1. osztály vitaestjei voltak ezek). A *Tufts superintendent*s engedélyezte, sőt javasolta különféle hasznos egyletek alakítását. 1913-as helyzet alapján a következők működtek:⁶⁸ 1. Keresztény fiatal emberek szövetsége (*Young men's Christian Association*); 2. A foglyok áhítata (*Prisoners Prayer Meeting*); 3. Mértékletességi egylet (*Temperance Union*); 4. Katholikus fiatal emberek vitatkozó és irodalmi társasága (*Young men's Catholic Debating and Literary Society*); 5. Szombati tudományos és irodalmi társaság (*Saturday Scientific and Literary Society*); 6. Atlétikai és irodalmi társaság (*Athletic and Literary Society*); 7. Chantauguan (Egy Észak-Amerikában népszerű általános népművelési kurzus fiókja). Egyleti tag az első osztályból bárki lehetett, 2. osztályból csak az, aki egymást követő két hónapban kiváló magatartást mutatott. Egyesület titkár az igazgatónak hetente jelentett az egyesület munkájáról. Gyűléseket hetente egy alkalommal szombat vagy vasárnap este lehetett tartani (max. 2 óra volt). Negyedévenként tisztújító és tagfelvevő gyűlést tartottak.

***Ohio State Reformatory (Mansfield)*⁶⁹**

1886-ban alapították. Az intézet felvirágoztatása Leonard J. A. (polgári kötelesség és erkölcs tanította) személyéhez köthető, aki 1900-ban lett itt *superintendent*. Az intézetben található 3 emeletes cellablokkban 850 magánzárka volt, gyakori problémát okozott a túlszűfoltóság (1000-1100 rab). Így előfordult, hogy 1 cellán 2 elítélt osztozott.

Az intézetbe való beutalás 16-30 év volt. Ohio állam törvényei következtében az emberölést elkövetőket nem lehetett az intézetbe utalni, azonkívül további korlátozást jelentett, hogy csak első büntetettek voltak beutalhatóak a *reformatory*-ba. Ohio államban a legkisebb beutalási maximum 2 év, de nem ritka, az ennél jóval magasabb maximum kiszabása, pl. 10 vagy ennél több év. A beutaltakat szintén 3 osztályba különítették. A 2. osztályból 6 kiváló hónap után fel lehetett kerülni az 1. osztályba. Egy hónap alatt a tanuló max. 9 jegyet szerezhethetett, 3-at a tanulásban, 3-at a munkában és 3-at a magatartása által. Magatartási szabályok megszegése esetén büntetés járt. Hat kisebb fegyelmi kihágás vagy 3 db fegyelmi vétség 1 jegy levonást eredményezett. Súlyos szabálysértés esetén több jegyet is levonhattak, sőt esetleg alsóbb osztályba is száműzhették a szabálysértőt. Az 1. osztályban 6 hónap kiváló viselkedéssel *parole*-t lehetett szerezni. A javíthatatlanokat *state prison*-okba szállították, pl. Columbus-i. Tanításra, testedzésre és munkatanításra nagy hangsúlyt fektettek, fél-fél nap mind két csoportra. Az intézet hetilapja a *Reformatory Outlook*. Különböző ipari munkákat lehetett tanulni, nyerges, nyomdász, mezőgazdasági gépkezelő. Az intézet jelentős farmgazdasággal is rendelkezett.

***Az Illinois State Reformatory (Pontiac)*⁷⁰**

1893-ban alapították ezt a büntetés-végrehajtási intézetet. Érdekesség, hogy az intézet közvetlen szomszédságában egy javítóiskola volt, ami 10-16 éves beutaltakat fogadott. Míg a *reformatory*-ban kivételesen tényleg csak idősebb fiatalok voltak (16-21 év). A két intézetet közös *Board of Managers* igazgatta. Az intézet osztály és jegyrendszere megegyezett az Ohio állambeli Mansfield-iével. Az intézet saját hetilapot tartott fenn *The Pioneer* (Úttörő) néven. A *parole* itt 9 hónapig tartott. Iskola és munkatanítása hasonlatos a többi *reformatory*-éhoz, de itt található a legnagyobb könyvtár, mely 12000 kötetet számlált.

Az Indiana State Reformatory és az Eastern New York State Reformatory

Az *Indiana State Reformatory*-t 1897-ben alapították Jeffersonville-ben.⁷¹ Tanítási és testedzési rendszere teljesen az *elmira-system*-et követte. Az intézetbe utalás korhatára 16-tól 30 évig terjedt. Gyilkosságot elkövetők nem voltak ide utalhatóak. A beutalás maximum időtartama az adott bűncselekményért kiszabható büntetés maximumával egyezett meg. 1904-es állapot szerint 193 elítélt 1-3 évig, 74 elítélt 1-14 évig, 134 elítélt 2-14 évig, 12 elítélt 2-21 évig terjedően volt beutalva. Jeffersonville-i intézet a *New York State Reformatory*-ban alkalmazott jegyrendszerhez hasonlót

használt. Egyedül csak az osztályrendszerben volt eltérés. Itt az elítélt a 2. osztályból 6 hónapi kiváló teljesítménnyel kerülhetett feljebb (ez a többenél is rendszerint így volt), de az 1. osztályban 9 hónapig kellett kiválóan viselkedni. A beutalt leg hamarabb 15 hónap után kaphatott parole-t. A becsületszóra szabadon bocsátás 9 hónapi tartott, csak ezt követően lehetett *absolute release*-t kapni. Az intézet hetilapja a *The Reflector* volt.

Az *Eastern New York State Reformatory*-t⁷² 1900-ban alapították Napanochban, de 1906-ig csak *state prison*ként funkcionált. Átlagléttszáma 370-390 között mozgott. Különleges kapcsolata volt az Elmira-val. Az itteni *superintendens* G. Deyo az Elmira-ban aligazgatóként tevékenykedett Scott J. főigazgató mellett. A kapcsolatot jól tükrözi, hogy ideszállították azokat az elítélteket, akik a 25. életévüket betöltötték, továbbá azokat, akik a parole-t megszegték.⁷³ Az Elmira-ból küldték át jól kitanult elítélteket is, hogy segítsenek a Napanoch-i intézet kialakításában.

AZ ANGOL JOG ÁLLÁSPONTJA

GYERMEKVÉDELEM

Az angol jog a gyermekek tekintetében a 7. életévet⁷⁴ tartotta vízválasztónak. Mivel a 7 év alatti gyermekek nem voltak büntethetők, ugyanis az álláspontjuk szerint ezen gyerekek nem rendelkeznek megfelelő belátási képességgel. A 7. életévet betöltött gyermekek viszont büntethetők voltak. A 7-14 éves bűnelkövető gyermekek körében az angol *jury* mindig azt vizsgálta, hogy a cselekmény végrehajtása során az elkövető rendelkezett-e a minimális erkölcsi, szellemi, testi fejlettséggel, hogy fel fogja, hogy bűnösen cselekszik. Ha a fiatal 14 éves elmúlt a felnőtt bűnelkövetőkkel azonos elbírálás alá esett. A javító iskolák rendszerét (*reformatory school*) az 1854. évi *The Reformatory School Act*⁷⁵ hozta létre. A törvény alapján a bírók a 16. életévüket⁷⁶ be nem töltött gyermekeket, miután letöltötték büntetésüket rendes börtönökben, javító intézetekbe utalták. Később a felső korhatárt 18. életévhez kötötték. Majd a 1891. évi *Lord Leight's Act* 19. életévre módosította a felső korhatárt. Továbbá az 1891. évi törvény felhatalmazta a bírót, hogy saját belátása szerint döntsön, hogy azonnal *reformatory school*-ba utalja vagy előtte rendes börtönben letöltendő szabadságvesztő büntetésre is ítéli a gyermeket. 1899-et követően⁷⁷ csak javító iskolába utalást lehetett velük szemben alkalmazni. Az 1908-as *Children Act*⁷⁸ lényegileg a gyermekeket a szabadságvesztéstől próbálta megvédeni. 14 évnél fiatalabbak esetében kizárta az *imprisonment* vagy *penal servitude*-be utalják őket, 14-16 évesek esetében a *penal servitude*-be való utalás kizárt, de az *imprisonment*-be való utalást elképzelhetőnek tartotta, ha a fiatal magatartása miatt *reformatory school*-ba nem való. A fenti korosztályokat alapvetően *reformatory school*okba utalták, általában 3-5 évi tartalommal, de legkésőbb 19 éves korban a beutaltak kiengedendők.

A BORSTAL-RENDSZER ÉS KIALAKULÁSA⁷⁹

XIX. század elején kialakultak a gyermek és 16.-21. év közötti elítéltekkel kapcsolatos újítások csírái. 1815-ben Stretton Colony Warwickshire-ben a 16-20 év közötti bűnelkövetőket fogadott. Az 1838. évi *Pankhurst Act* (Lord John Russell pártfogására) létrehozott egy börtönt a fiatal elkövetőknek. A törvény egyik cikke (közismert nevén a „*Pardon Clause*”), tartalmazta a „*The Philanthropic Institution*”-t. Ezt az intézményt lehet a red hilli Reformatory School elődjének tekinteni.

Nagyon hamar nyilvánvalóvá vált, hogy életkor szerint, van egy különösen fontos elkövetői csoport, a 16. és 21. életév közöttiek. 1894-ben a *Home Secretary* megbízásából a *Prison Committee* és a *Reformatory School Committee* jelentést készítettek az angol börtönök állapotáról továbbá az elkövetők csoportjairól. A bizottság jelentése szerint a fiatalok a felnőtt bűnelkövetőkkel közösen voltak elzárva. Mindkét jelentés azt találta, hogy a 16 és 21 év közöttiek különösen veszélyeztetettek, mivel könnyen rátalálnak a bűn útjára. Viszont megfelelő eszközökkel távol lehetne tartani őket a büntől. Elképzelésük szerint a Kormány irányítása alatt a *Penal Reformatory*-t ki lehetne próbálni. Javaslatuk szerint a 23. év alatti elkövetők minimum 1 évig maximum 3 évig terjedő szabadságvesztéssel kerülnének a rendszerbe.

Ruggles-Briese a Home Secretary engedélyével az Egyesült Államokban tanulmányozta⁸⁰ az *Elmira Reformatory*-t. Lenyűgözőnek találta az ottani rendszert főleg a munkatanítás, testedzés, oktatás részét. Tapasztalata szerint az Egyesült Államokban a fiatalokat nem felnőttként kezelték mint Angliában, hanem gyermekek és felnőttek között állóknak. A *juvenile-adult*-nak tekintik azt, aki már túl öreg a *reformatory school*hoz, de még túl fiatal, hogy tényleges felnőtt bűnelkövetőknek tekintsék. Bár szerinte az amerikai rendszer, azért túlzó a maga 30. életévéhez kötött felső korhatárával. Ellenben fontosnak tartja kiemelni, hogy a megoldás valahol az amerikai és az angol felfogás között van. Ő a középutat választotta, mivel szerinte a rendszer a 16 és 21 életév közötti bűnelkövetőknél képes eredményt elérni.

Londonban próbálkoztak, majd 1902-ben Medway folyó partján fekvő Borstalban⁸¹ (Rochester mellett, Kent) az öreg Convict Prisonban. A rendszer beindítása nagyon nehezen ment, mivel kevés állami támogatást⁸² kaptak. A parlament engedélyezte a rendszert, de nem volt meg a megfelelő jogi háttéranyag. Csak a meglévő büntetőjog keretei között mozoghattak. Hamar világossá vált, hogy a rendszer sikeressége nagyban függ attól, hogy az elítélt mennyit tölt el benne. Ezért 12 hónapot tartottak a megfelelő minimális időtartamnak (kezdetben lehetséges volt a 6 hónapi szabadságvesztésre ítétek beutalása is) Pedig 12 hónapnál rövidebb időtartalomnál a rendszert eredménytelennek tartották. 1906-ban a rendszer tanulságait már meg lehetett fogalmazni. Hosszú nehéz tárgyalási folyamatok után, köszönhetően a *Secretary of State*-nek (Lord Gladstone) és *Chancellor of Exchequer*-nek (Mr. Asquith), létrejött az 1908. évi *Borstal Act*.

Függetlenül a 1908. évi törvénytől a *Borstal-schema* hatott az ország összes börtönére (létrejött egyfajta modified borstal system). A börtönökben létrejövő *Borstal Committees* hatáskörébe került az összes fiatal bűnelkövető 16. életév és 21. életév

(nők esetében 16-25) között,⁸³ a büntetési időtartamuktól függetlenül. Minden börtönben létrehoztak *collecting depot*-okat, ha az ítéletek időtartama hosszabb volt, mint 3 hónap. Amennyiben a 3 hónapot nem érte el, akkor is szegregálták a fiatalokat a felnőttektől, csak akkor már nem alkalmazták a *schema*-t. Általában két fokozatba tették a fiatal elkövetőket. A kezdő fokozatból a speciális (magasabb) fokozatba kerüléshez 300 érdemjegyet kellett gyűjteni (max. 25/hét). Sok börtön átvette a Borstal-rendszer elemeit, de igazi Borstal intézménynek csak a felthami szintén férfi intézményt és az aylesburyi női intézetet lehetett tekinteni. Legelőször a bedford-i fogházban alkalmazták a *modified borstal system*-et. Ezt követően Lincoln-ban és Daartmoor-ban is alkalmazták, innen terjedt szét az egész országba.

A borstal-rendszer lényege hasonló az amerikaiéhoz, fontos viszont, hogy a beutalási minimum 1 év, a maximum 3 év volt és a bírói ítéletek mindig határozott időre szóltak. Nem alakult ki az amerikai határozatlan tartamú elítélés. A tanítási mód szinte teljesen azonos a *reformatory*-éval: *trade instruction* (munkatanítás), *education* (iskolai oktatás), *physical drill* (testedzés). Itt is a jegyrendszert alkalmazták az elítéltek fejlődésének mérésére (fejlődés vagy romlás) és ez határozta meg a különböző fokozatok közötti átjárást. Az 1902. évi törvény (január 24.) a feltételes szabadon bocsátással foglalkozott. A fiatal 6 hónap letöltése után ajánlható volt a *Prison Commissioners*-nél (intézeti igazgató, orvos, lelkész tagja a bizottságnak), hogy engedjék el a fiatal hátralevő büntetését. Ezt abban az esetben általában meg is tették, amikor a büntetésből hátralevő idő nem nagyobb a teljes büntetés egynegyed részénél. 1906. évi törvény (július 13.) kiterjesztette az 1902-es rendelkezéseket az összes fiatalkorúra, bárhol is töltsék a szabadságvesztő büntetésüket. A *Howard Association* 1907-ben elvégzett vizsgálata a Borstal-rendszer egyre nagyobb térnyerését állapította meg. Freudenthal kimutatása szerint 4% csupán a *Borstal-schema* vizszaesési mutatója.

A NÉMET JOGI SZEMLELET

A NÉMET FELFOGÁS

Az 1872. január 1-én hatályba lépett német Btk. 58.§-ának utolsó bekezdése a fiatalok számára a szabadság vesztő büntetéseket a számukra létrehozott fogházakban vagy rendes börtönök fiatalkorúak osztályában írta elő. Legelőször Szászországban létesítettek a fiatalkorúaknak külön fogházakat, pl.: Saschenberg-ben 220 fiú, Grünheim-ben 70 lány részére.⁸⁴ De ezen intézményben lévő fiatalokra ugyanolyan büntetés-végrehajtási szabályokat alkalmaztak, mint a felnőttekre. Az első eltérő szabályokkal rendelkező intézet a wittlichi fiatalkorúak fogháza volt, amit Freudenthal kezdeményezésére hoztak létre. Az intézet igazgatóját 3 hónapra Angliába és USA-ba küldték, hogy tanulmányozza a Borstal-rendszert és a *reformatory*kat. A wittlichi fogházban megtalálhatók voltak a magánzárkák, a hatal-

mas munkatermek, tornatermek, gazdasági épületek, tantermek. Ezen felül hatalmas mezőgazdasági művelésre alkalmas földterülettel is rendelkezett. A fogházba⁸⁵ a Rheinprovinz területén legalább 1 évi fogházzal büntetett 18-21 éves bűnelkövetőket utalták. Az intézet szakított a németeknél kedvelt magánzárka rendszerrel, és a fokozatos rendszert alkalmazta. Ami azért nagy jelentőségű, mert a német birodalomban eddig ezt sehol nem alkalmazták. A rendszer lényegéből következik, hogy egy utat jár be a rab a fogházban (magánelzárás, közös elzárás, feltételes szabadonbocsátás).

A németek a közös elzárást szükséges rossznak tekintették és nem úgy, mint a magánzárka nevelőmunkájának folytatását. A magánelzárást próbálták a németek a végletekig tökéletesíteni, pl. Poroszországban az egy évet meg nem haladó szabadságvesztést mindig magánzárkában kellett kiállni. Schreiber⁸⁶ egyenesen az egyénies elbánás korlátját látta a fokozatos rendszerben, mivel szerinte az egyéniesítésre csak a magánzárkás rendszer ad módot. Ennek ellenére a fokozatos rendszert alkalmazhatónak tartotta a fiatalok bűnelkövetőkre. Mivel a fiatalokat tartotta a legfogékonyabbnak a jutalmak iránt, úgy gondolta, hogy azok kilátásba helyezése jó nevelő erőnek bizonyulhat.

Ezzel ellentétes volt a *Vorentwurf zu einem neuen deutschen Strafgesetzbuch* (1909) véleménye, miszerint: csak az előnyök megszerzése mozgatja a fiatalokat, holott lehet, hogy ugyanolyan romlott a lelkük mint eredetileg. Hasonló véleményen volt a *Gegentwurf* (G. E.) és a *Werein der deutschen Strefanstaltsbeamten* (1911). A magánzárka preferálása Horváth Dániel szerint a német btk. 22. §-ára vezethető vissza: „A fegyház- és a fogház-büntetést egész tartamukban vagy a megállapított büntetés egy részére terjedőig magánelzárásban oly módon lehet végrehajtani, hogy a letartóztatott a többi társaitól állandóan elkülönítve tartassék. A magánelzárás tartama letartóztatott beleegyezése nélkül három évet túl nem haladhat”.⁸⁷

A német szakirodalom ellentétben az amerikaival inkább a fiatalok büntetését hangsúlyozta, mivel szerintük a nevelési jelleg sosem veheti át a vezető szerepet a megtorlástól. F. W. Foerster a *Schuld und Sübne* (1912) a fiatalok büntetésének feltétlen szükségességét hangsúlyozta. Mivel szerinte a megtorlás előfeltétele a nevelésnek, mert úgy vélekedett, hogy amíg a fiatal nem bánta meg tettét, addig hiába is próbálják nevelni. Élesen megkülönböztette a fogházat a javítóiskolától, míg az előbbiben a büntetés dominál utóbbiban csak kizárólag a nevelés.

Kriegsmann⁸⁸ azon a véleményen volt, hogy a büntetés-végrehajtásban egyre nagyobb szerepet kapó nevelés nem szabad, hogy háttérbe szorítsa a bűnelkövetőkkel szemben alkalmazott megtorlást. Dr. Gennat⁸⁹ azt hangsúlyozta, hogy a nevelőerőnek fokozottan kell jelen lenni a fiatalok büntetettek szabadságvesztő büntetésében, de ez nem jelentheti azt, hogy hangsúlytalanná vált a büntetés, mint megtorlás. Mert szerinte a javítónevelésben a nevelésnek kell dominálni, míg a szabadságvesztő büntetéseknél a büntetési jelleg a hangsúlyos.

A WITTLICHI FOGHÁZ SZABÁLYZATA ÉS EGYÉB JELLEMZŐI

Ahogy azt fentebb már említettem a fiatakorúak wittlichi fogháza⁹⁰ eltérő büntetés-végrehajtási szabályokkal rendelkezett, mint a felnőttek részére kialakított intézetek. Három db osztály volt, a beutalt először a 3. osztályba került, ahonnan 4 hónap jó magaviselet után léphetett a 2. osztályba, ahonnan szintén 4 hónap jó magaviselet után léphetett az első osztályba.

A harmadik osztály éjjel-nappal magánzárkában volt, intézeti ruhát viselt. Munkajutalomban és külön étkezésben nem részesült. A 2. osztályba vörös jelvényrel viselték az intézeti ruhát. Az elítéltekre már a közös elzárást alkalmazták, csak éjszaka volt elkülönítés. 1-4 pfg. munkajutalomban, első fokú étkezési jutalomban részesültek, továbbá kaphattak naplót, rajzfüzetet vízfestékekkel, vagy ceruzával. A könyvtár szabályszerű használatára jogosultak voltak, és egy oktató könyvet kaphattak. Az 1. osztály kék ruhát viselt, 5-30 pfg. munkajutalomban részesült, hetente 100 gr kolbászt vagy ennek megfelelő értékű gyümölcsöt kaphattak étkezési jutalomként. Továbbá naplót és rajzfüzetet adhattak nekik. A könyvtár szabályszerű használatán felül kaptak egy oktató könyvet és egy könyvtári jegyzéket. Zárkájukat virággal díszíthették. Egy órával tovább fennmaradhattak, és ekkor világíthattak is. A többi csoporttól elkülönült tornaórájuk volt. Csak az első osztálybeliekkel szemben lehetett feltételes szabadon bocsátást vagy megkegyelmezést alkalmazni.

Az elítéltek minden kifogástalan magaviseletű héttel egy nappal egy nappal rövidíthették meg a határidőt. Minden szorgalmasan eltöltött iskolai és munkatermi héttel további egy nappal rövidíthető meg a 4 hónap (amit egy osztályban kifogástalanul kell eltölteni). Továbbá az igazgatóság 7 napot ajándékozhatott az elítélt számára, ha az osztályváltáshoz közeledett.

A házszabálysértéseknek 3 fokozata volt. Az első fokozatú esetében 5 nappal, a második fokozatú esetében 10 nappal, a harmadik fokozatú esetében 15 nappal nőtt a felsőbb osztályba jutás határideje. Ha valaki egy hónap alatt 30 büntetőnapot összeszedett automatikusan a 3. osztályba soroltatott. Ahol egy hónapi kifogástalan viselkedés után visszahelyezték a 2. osztályba. Aki az 1. osztályból bukott vissza a 3. osztályba annak meg volt az a kedvezménye, hogy a 2. osztályban is csak egy kifogástalan hónapot kellett eltölteni. A Konferenzberatung súlyos szabálysértés esetén azonnali 3. osztályba fokozást rendelhetett el.

1. fokú házszabálysértések: elégtelen testi tisztálkodás; rendetlen ruházat; piszkos zárka; figyelmetlenség; késés; kijelölt hely elhagyása; ablakon kinézés; rossz magaviselet; nem megfelelő beszéd; feleselés.

2. fokú házszabálysértések: hanyagság, tanulás, munka és testedzés terén; rongálás (súlyos gondatlanságból); hangoskodás; káromkodás; meg nem engedett levelezés fogolytársakkal; meg nem engedett tárgy átadása és elfogadása; olyan tárgy birtoklása, amihez nincs engedélye; élelem pazarlása.

3. fokú hárszabálysértések: visszaeső lustaság; tisztviselőkkel szembeni kihívó magaviselet; vonakodás a munkától és az engedelmességben; hazudozás; lopás; erkölcstelen cselekedet; fogolytárs társ megütése, megsértése.

Az elítéltek bármikor tolmácsolhatták észrevételeiket az igazgatóhoz. Ezt személyesen és írásban egyaránt megtehették. A testedzés és az egészségügy fontosságát emelte ki, ezért is minden beutaltnak kötelező volt a testedzéseken való részvétel.

A fogházban minden elítéltről külön könyvet vezettek. Ezekbe a könyvekbe – minden hó végén – maguk a rabok is betekintheztek, így ellenőrizhették a róluk készült könyvelést. Hat osztályban folytattak iskolai tanulmányokat. A beutaltak szellemi képességeiknek⁹¹ megfelelő osztályba kerültek. Tantárgyak a következők voltak: írás, olvasás, számtan, történelem, földrajz, természetrajz, polgári kötelességek, ének oktatás, ipari rajz. Negyedévente írásbeli vizsgán vettek részt az elítéltek, ezen dőlt el, hogy magasabb tanulási osztályba léphettek-e. Vallási oktatásban (felekezetüknek megfelelően) is részesültek a rabok. Bizonyos időszakoként elmegyógyász vizsgálta meg a rabokat. Munkatanítás a munkatermekben történt. A következő szakokat választhatták az elítéltek: szabó, asztalos, lakatos, kőműves, mázoló, kertészipari munkások, gyorsírászat és gépírászat.

A fogház mellett a *Speyersche Fürsorge-Stiftung* Alapítvány által fizetett külön pártfogó tisztviselő dolgozott. Aki az elítéltekkel még fogva tartásuk alatt felvette a kapcsolatot. Figyelemmel kísérte fejlődésüket, emellett próbálta egyengetni szabadulás utáni életüket. Horvátth a kor szakírójához hasonlóan azon a véleményen volt, hogy a pártfogás nem annyit tesz, hogy egyszeri munkalehetőséget kínálunk.

ÖSSZEGZÉS

Fontosnak tartom kiemelni, hogy az amerikai és európai eltérő büntetés-végrehajtási gyakorlat eltérő szemléletmódra épült. Az amerikai jogfelfogásban inkább a gyakorlatiasság érvényesült, míg Európára inkább a dogmatikus szemléletmód volt a jellemző. Pl. erre a határozatlanság elvének különböző megítélése. Továbbá míg Európában a fogalmi egyértelműsége törekedtek, – amit következetesen véghez is vittek – addig az Egyesült Államokban a fogalmak letisztázására nem fektettek olyan nagy hangsúlyt. Azt az európai „ellenzék” is elismerte, hogy pl. Brockway idejében az *Elmira Reformatory* tényleg bámulatos eredményeket ért el az „átalakítás” terén. De ellentétben az amerikaiakkal úgy vélekedtek, hogy sok bizonytalan tényezője van a reformoknak. Például: bírói függetlenség veszélybe kerül; közigazgatási önkény léphet fel; alapvető, emberi szabadságjogok veszélybe kerülhetnek; sérülhetnek a *nullum crimen sine lege* és a *nulla poena sine lege* elvek. Továbbá a változásoknak nem volt meg sem a személyi, sem az anyagi háttere.

SZAKIRODALOM

- BALOGH Jenő: *Fiatalkoriak és a büntetőjog*. Budapest, 1909.
- BOIES, Henry M.: *The science of penology*, New York – London, 1901.
- FINKEY Ferenc: *A börtönügy haladása az utolsó 100 év alatt*. Budapest, 1935.
- FINKEY Ferenc: *A börtönügy jelen állapota és reform kérdései*. Budapest, 1904.
- FINKEY Ferenc: *A fiatalkoriak büntetőjoga Észak-Amerikában*. Budapest, 1913.
- FINKEY Ferenc: *A fiatalkoriak felügyelő hatóságának feladata és tagjainak munkaköre*. Vác, 1927.
- FINKEY Ferenc: *A XX. század büntetési rendszerének reformkérdései*. Budapest, 1935.
- FINKEY Ferenc: *Az északamerikai büntetőjog mai vezéreszméi és reformintézményei*. Budapest, 1911.
- FRIEDMANN Ernő: *Határozatlan tartamú ítéletek*. Budapest, 1910.
- HORVÁTH Dániel: *A fiatalkoriak wittlichi fogháza a német büntetésvégrehajtás rendszerében*. Pécs, 1911.
- HOWARD, J.: *Crime and penal system*. London, 1965.
- RUGGLES-BRIESE, Evelyn: *The english prison system*. London, 1921.
- VÁMBÉRY Rusztem: *Két büntetőjogi dolgozat (Határozatlan tartamú ítéletek)*. Budapest, 1910.
- WINES, E. C.: *The state of prisons and child saving institutions in the civilised world*. Cambridge, 1880.

JEGYZETEK

- ¹ Az auburni State Prison-t 1816-ban alapították. Lynds Elam kapitány (1821-1855. között a börtön igazgatója) vezette be a hallgatási kényszert. A XX. század elejére azonban a „hallgatási kényszert” nem alkalmazzák olyan mereven, mint a kapitány idejében.
- ² HOWARD, 157., RUGGLES-BRIESE, 64.
- ³ HOWARD, 158., RUGGLES-BRIESE, 64.
- ⁴ FINKEY: *A börtönügy jelen állapota*, 12.
- ⁵ FINKEY: *A börtönügy jelen állapota*, 12.
- ⁶ HOWARD, 155.
- ⁷ HOWARD, 155., FINKEY: *A börtönügy jelen állapota*, 13.
- ⁸ HOWARD, 156., FINKEY: *A börtönügy jelen állapota*, 13.
- ⁹ BOIES, 134.
- ¹⁰ FRIEDMANN, 145.
- ¹¹ Franz von Liszt a büntettesek csoportját két részre osztja: állapot- és pillanat büntetésekre. Van Hamel tőle vette át ezen csoportosítási szisztémát.
- ¹² FRIEDMANN, 146.
- ¹³ VÁMBÉRY, 12.
- ¹⁴ BOIES, 123-131.
- ¹⁵ Az Elmira Reformatory Military instructorja volt a XX. század elején. Jelentős műve a *The crime problem*.
- ¹⁶ FRIEDMANN, 147.

- ¹⁷ FRIEDMANN, 147.
- ¹⁸ VÁMBÉRY, 13.
- ¹⁹ FRIEDMANN, 148-150.
- ²⁰ Ahol a börtön-rendszer, börtönhivatalnokok alkalmasak arra, hogy az illetőt, megjavítsák és oktassák.
- ²¹ FRIEDMANN, 150-152.
- ²² Liebmann kiegészítésével, miszerint mindenkit az egyéniségének megfelelő intézetbe kell utalni.
- ²³ FINKEY, *A XX. századi büntetési*, 18-19.
- ²⁴ FINKEY, pl. *Az északamerikai reformatoryk tanulságai, A fiatalok büntetőjoga Észak-Amerikában* (1913); *Az északamerikai büntetőjog mai vezéreszméi és reformintézményei* (1911) című munkáiban.
- ²⁵ BALOGH, *Fiatalkorúak és büntetőjog* (1909) című munkájában.
- ²⁶ Az egyes országokban a beutalás maximuma nagykorúságig tarthat. Itt ellentétes véleményen vannak a szakemberek: a határozott tartamú elítélések hívei határozottnak, míg a határozatlan tartamú elítélések hívei határozatlannak tekintik ezt a beutalási formát.
- ²⁷ Franz von Liszt és Freudenthal az amerikai mintára kollegiális testületet ajánl, amiben ítéldbírók, az adott intézet büntetés végrehajtási tisztviselői közül egy-kettő, továbbá a helyi patronázs-egyesület meghatározott tagjai szerepelnek.
- ²⁸ VÁMBÉRY, 23.
- ²⁹ VÁMBÉRY, 25.
- ³⁰ FINKEY, *A fiatalok büntetőjoga*, 73., Hart az elhagyatott gyermekekre is kiterjesztette.
- ³¹ FINKEY, *A fiatalok büntetőjoga*, 73. és 167-168.
- ³² WINES, 123-125.
- ³³ WINES, 223-225.
- ³⁴ A NewYork-i Columbia University tanára volt a XX. század elején.
- ³⁵ BALOGH, 168-170.
- ³⁶ FINKEY, *A fiatalok büntetőjoga*, 171.
- ³⁷ FINKEY, *A fiatalok büntetőjoga*, 171.
- ³⁸ Az első önálló leány javítóintézet. Ugyanakkor 1856-tól Lancasterben volt már fiú intézmény is.
- ³⁹ 1913-as helyzet szerint az intézet neve, Lyman Scool.
- ⁴⁰ BALOGH, 235-236.
- ⁴¹ FINKEY, *A fiatalok büntetőjoga*, 68.
- ⁴² FINKEY, *A fiatalok büntetőjoga*, 175.
- ⁴³ FINKEY, *A fiatalok büntetőjoga*, 175.
- ⁴⁴ Az intézetet a Plainfield-i House of Refuge for the correction and reformation of juvenile offenders-ből alakították ki, kezdetben csak rossz viseletű, züllött, csavargó vagy tíz évesnél fiatalabb büntetettek nevelésére szolgált. 1903 után 21 év alatti bűnelkövetőket fogad.
- ⁴⁵ HOWARD, 245.
- ⁴⁶ Az alkotó intézetek: Rednington-i (Pennsylvania); Annapolis Junction (Maryland); Litchfield-i (Connecticut); Chino-i (Chalifornia); Grove City-i (Pennsylvania); Flemington Junction (New Jersey). Hasonló intézetek, de nem tagok Ford Republic

- Detroit (Michigan); Allendale Farm Lake Villa-ban (Illinois); Juvenile State Athen mellett (Georgia).
- ⁴⁷ WINES, 625-629.
- ⁴⁸ Eredetileg Reformatory Prison az elnevezés.
- ⁴⁹ B. Z. Michigan állambeli Detroitban volt börtönigazgató 1976-ig, majd 76-tól 1900-ig az Elmira Reformatory superintendense volt.
- ⁵⁰ A Concordi State Prison-t alakították át reformatoryvá.
- ⁵¹ 1903. után az Elmira superintendense.
- ⁵² Finkey Ferenc az 1911-ben kiadott „*Az északamerikai büntetőjog mai vezéreszméi és reformintézményei?*” című munkájában a New York House of Refuge for Women (Hudson) míg az 1913-ban megjelent „*A fiatalok büntetőjoga Észak-Amerikában?*” című művében Indianapolis-i Women’s Prison-t tartotta a negyedik női reformatorynak.
- ⁵³ FINKEY, *A fiatalok büntetőjoga*, 215.
- ⁵⁴ BOIES, 162.
- ⁵⁵ FINKEY, *A fiatalok büntetőjoga*, 240.
- ⁵⁶ FINKEY, *A fiatalok büntetőjoga*, 200-240., 244-248., WINES, 96-100.
- ⁵⁷ Lásd dolgozatom 17. oldalán.
- ⁵⁸ FINKEY, *A fiatalok büntetőjoga*, 244. A létszámnövekedést szemlélteti: 1878-ban 248, 1880-ban 482, 1890-ben 1102, 1895-ben 1257, 1897-ben 1525, 1900-ban 1276, 1902-ben 1523, 1905-ben 1325, 1909-ben 1344 volt a beutaltak száma.
- ⁵⁹ BOIES, 163.
- ⁶⁰ A jelentés mindig a szeptember 30-ával bezáródó állapotokat tartalmazta.
- ⁶¹ 1900-ig a 16-30 éveseket fogadta. Ezt követően a 25-30 éveseket az Eastern New York State Reformatoryba utalták.
- ⁶² Ami azt határozta meg, hogy milyen sűrűn kellett személyesen vagy levél útján, a meghatározott parole agent segítségével, tájékoztatni a superintendenst az életkörülményeiről. Pl. mennyit keresett, mennyi a megtakarítása.
- ⁶³ BOIES, 135.
- ⁶⁴ Minden friss beutalt alapos orvosi vizsgálaton esett át, ahol eldöntötték, hogy milyen fizikai gyakorlatokat kell végeznie testi egészségének megőrzése végett.
- ⁶⁵ BOIES, 172-173.
- ⁶⁶ BOIES, 164-165.
- ⁶⁷ FINKEY, *A fiatalok büntetőjoga*, 200-240., 248-251.
- ⁶⁸ FINKEY, *A fiatalok büntetőjoga*, 250-251.
- ⁶⁹ FINKEY, *A fiatalok büntetőjoga*, 200-240., 251.
- ⁷⁰ FINKEY, *A fiatalok büntetőjoga*, 200-240., 254.
- ⁷¹ FINKEY, *A fiatalok büntetőjoga*, 200-240., 252.
- ⁷² FINKEY, *A fiatalok büntetőjoga*, 200-240., 248.
- ⁷³ Az Elmira Reformatory által kiadott *parole* megszűrére vonatkozott.
- ⁷⁴ BALOGH, 118-119.
- ⁷⁵ RUGGLES-BRIESE, 89-90.
- ⁷⁶ A 16. életév az angol jogban (the age of criminal majority) a büntetőjogi nagykorúságot jelentette. Ezt megelőzően a 14. életév volt a vízvonalzó.
- ⁷⁷ FRIEDMANN, 164-167.
- ⁷⁸ RUGGLES-BRIESE, 101-107.

- ⁷⁹ RUGGLES-BRIESE, 85-123.
- ⁸⁰ RUGGLES-BRIESE, 91.
- ⁸¹ RUGGLES-BRIESE, 85.
- ⁸² RUGGLES-BRIESE, 92-93. A kincstár évi 100 fontot adott, továbbá évente 400-500 fontot kaptak adományokból.
- ⁸³ RUGGLES-BRIESE, 96. és 119.
- ⁸⁴ HORVÁTH, 1.
- ⁸⁵ A wittlichi régi női fegyházat alakították át amerikai és angol minták alapján.
- ⁸⁶ HORVÁTH, 27. Breslau-i (Wrocklav) ügyész.
- ⁸⁷ HORVÁTH, 14.
- ⁸⁸ HORVÁTH, 26.
- ⁸⁹ HORVÁTH, 27.
- ⁹⁰ HORVÁTH, 4-14., 24-36.
- ⁹¹ A rabokkal beutaláskor egy felmérő tesztet írtattak, melynek eredménye alapján sorolták be őket az osztályokba.

